

Beleidskoers fysieke leefomgeving

Bijlagenboek

Bijlage 1	Opbrengst Omgevingsdialogen
Bijlage 2	Beschrijving bestaande omgevingskwaliteit (op hoofdlijnen)
Bijlage 3	Ontwikkeling en trends op het gebied van de fysieke leefomgeving
Bijlage 4	Rijks- en Provinciaal beleid

Bijlage 1 Opbrengst Omgevingsdialogen 2019

Inleiding

In maart, mei en november 2019 hebben in verschillende deelgebieden van de gemeente Omgevingsdialogen plaatsgevonden. Aan de hand van interviews en werkvormen is daarbij met inwoners en inhoudelijke experts gesproken over kwaliteiten, kansen en opgaven in de fysieke leefomgeving. Ook zijn verschillende oplossingsrichtingen voor deze opgaven besproken en is er gediscussieerd aan de hand van stellingen voor de toekomst.

In dit document is een samenvatting van de opbrengst opgenomen, is aangegeven op welke plek de opbrengst is verwerkt en zijn de verslagen van de bijeenkomsten opgenomen.

Ook bij het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie worden inwoners en belangenorganisaties opnieuw betrokken. Zo geven we gezamenlijk richting aan de toekomst van Heerenveen.

Opgaven (bijeenkomsten maart)

Tijdens verschillende omgevingsdialogen brachten inwoners uit de wijken en dorpen samen in kaart wat de kwaliteiten in de verschillende deelgebieden zijn en welke toekomstopgaven hen bezig houden.

De bijeenkomsten vonden plaats in:

- Nieuwehorne (MFA de Kiekenhof)
- Oranjewoud (Hotel Tjaarda)
- Akkrum (OBS Akkrum)
- Tjalleberd (MFA Aengwirden)
- Heerenveen (Nordwin College)

Tijdens bijeenkomsten in Nieuwehorne, Oranjewoud, Akkrum, Tjalleberd en Heerenveen werd met inwoners gesproken over kwaliteiten, kansen en opgaven in hun leefomgeving

Op veel plekken kwam naar voren dat inwoners waardering hebben voor het landschap en dat dit de gemeente aantrekkelijk maakt om te wonen. Daarnaast werd gesproken over de gevolgen van vergrijzing voor voorzieningen als scholen en sportverenigingen. Voorzieningen als sportverenigingen en scholen zijn als ontmoetingsplek belangrijk voor de binding met het dorp. Inwoners vinden het belangrijk dat dit in stand wordt gehouden. Bij meerdere dialogen werd het belang van goede fietsroutes benadrukt. Dit vergroot niet alleen de bereikbaarheid van voorzieningen, maar zorgt er ook voor dat mensen meer gestimuleerd worden om te bewegen.

Ook andere onderwerpen kwamen aan bod, zoals de noodzaak om bestaande woningvoorraad geschikt te maken voor de toekomst. Veel inwoners geven aan dat er meer variatie aan woningbouw nodig is in de dorpen en wijken. Deze variatie kan er zorgen dat er een meer gemengde bevolking ontstaat, wat ten goede komt aan het samenleven in de wijken en dorpen. Dit gaat eenzaamheid onder inwoners tegen.

De energietransitie en klimaatadaptatie zijn thema's die overal spelen. Inwoners geven aan dat de energietransitie tot stand moet komen op een manier die past bij de kwaliteiten van de gemeente Heerenveen. Veel inwoners zien het liefst dat de toekomstige energiebehoefte zoveel mogelijk wordt opgelost op bestaande daken of binnen bestaand bebouwd gebied, zodat het landschap zo weinig mogelijk wordt aangetast. Klimaatadaptatie speelt volgens de inwoners vooral in de bebouwde omgeving. Er is onder inwoners behoefte aan informatie, zodat zij ook in hun eigen achtertuin maatregelen kunnen treffen.

Kwaliteiten • Landschappelijke kwaliteit en diversiteit / rustig & landelijk wonen • Saamhorigheid/verenigingsleven in de dorpen • Heerenveen (voorzieningen) en omgeving (landschap) vullen elkaar aan • Heerenveen goed bereikbaar per snelweg en spoor	Kansen • Technologie (domotica, zelfrijdend vervoer, snel internet) • Beleefbaarheid landschap en cultuurhistorie vergroten • Verbeteren van de bereikbaarheid via de Lelylijn
Verbeterpunten • Kwaliteit openbare ruimte (o.a. Akkrum en A32-zone) • Snelweg als barrière en bron van hinder	Opgaven • Vergrijzing / voortbestaan verenigingen / vrijwilligers • Geschikte woningen jong en oud • Aanpassing bestaand woonvoorraad • Eenzaamheid / sociale samenhang in wijken • Invullen leegstaande panden • Beweging / veilig en comfortabel fietsen • Balans tussen landbouw/biodiversiteit. Meer dialoog tussen boeren en burgers • Landschappelijke identiteit • Energietransitie goed inpassen in het landschap. Geen grote zonneparken / wel mini-windturbines • Water vasthouden en bergen

Samenvatting benoemde kwaliteiten, kansen, verbeterpunten en opgaven uit de eerste dialoogronde

De verslagen en resultaten van de bijeenkomsten zijn te vinden op de website www.mijnkijkopheerenveen.nl

De opmerkingen uit deze dialoogronde komen in de Beleidskoers fysieke leefomgeving terug op de volgende plekken:

- In de paragraaf over kernkwaliteiten (paragraaf 1.3)
- In de paragrafen over opgaven (paragraaf 3.2 t/m 3.5)

Oplossingsrichtingen (bijeenkomsten mei)

De opgaven die waren geformuleerd door inwoners in maart stonden centraal tijdens de vier bijeenkomsten in mei. Tijdens de bijeenkomsten ging het over verschillende oplossingsrichtingen. De werkvormen waren gericht op verschillende 'hoe-vragen'. Voorbeelden hiervan waren:

- "Hoe behouden of versterken we de kwaliteit van het landschap?"
- "Hoe zorgen we ervoor dat er in de toekomst passende woningen zijn voor jong en oud?"
- "Op welke manier zorgen we dat de inrichting van de leefomgeving bijdraagt aan onze gezondheid?"

Bij deze dialoogronde waren experts van verschillende organisaties en medewerkers van de gemeente aanwezig om informatie te geven over de onderwerpen die in maart aan bod zijn gekomen. De dialoogavonden vonden plaats in:

- Katlijk (Kwartier Noord)
- Jubbega (MFC de Kompenije)
- Akkrum (OBS Akkrum)
- Heerenveen (Trinitas)

Tijdens een tweede ronde bijeenkomsten werd met inwoners gesproken over oplossingsrichtingen

Op veel plekken kwam naar voren dat inwoners graag een meer divers woningaanbod zien. Dit zorgt voor doorstroming op de woningmarkt en geeft mensen de kans om in een woning te wonen die bij hen past. Er werden veel suggesties gedaan om de leefbaarheid in de dorpen en wijken te verbeteren (meer ontmoetingsplekken, gemengde woonvoorraad, samenwerking tussen organisaties).

Inwoners vinden dat de leefomgeving kan bijdragen aan gezondheid. Zij geven aan dat de aanleg van snelle en veilige fietsroutes daarbij van belang zijn zodat bewegen wordt gestimuleerd, maar ook dat de openbare ruimte voor mindervaliden toegankelijk moet zijn. De openbare ruimte moet ingericht worden voor de voetganger, de auto speelt nog maar een kleine rol.

Op het gebied van landschap vindt men het belangrijk dat de identiteit behouden blijft en dat het landschap herkenbaar is. Tegelijkertijd erkent men ook dat het landschap verandert en wordt aangepast aan de eisen van de tijd. Wel kun je een aantal iconen, dragers en structuren vastleggen waarin de identiteit van het landschap besloten ligt en die verwijzen naar de geschiedenis (bijv. watergangen, dijken of de verkavelingsrichting). Daarnaast werd er veel gesproken over de

energietransitie. Een lokale, gezamenlijke aanpak zorgt voor volgens de aanwezigen voor draagvlak om de benodigde resultaten te behalen. Op het gebied van klimaat waren veel inwoners enthousiast over de vergroening van daken, tuinen en straten.

Geschiede woningen voor jong en oud • Een gevarieerde woningvoorraad en daardoor een gemixte bevolking • Levensloopbestendige woningen • Geschikt maken van de bestaande woningvoorraad • Ontwikkeling van hofjes/straten die sociale cohesie stimuleren • Betaalbare en duurzame woningen voor kleine huishoudens • Meer doorstroming op de woningmarkt • Meer flexibiliteit in bestemmingsplannen	Aantrekkelijk om te recreëren • Duidelijke identiteit en uitstraling van het gebied rond Oranjewoud • Meer recreatieve routes zoals dorpsommetjes • Recreatieve voorzieningen toevoegen zoals een zwemplaats in sommige dorpen • Digitale en/of fysieke informatievoorzieningen • Aanleg voorzieningen voor recreatieve overnachtingen (o.a. sanitair, oplaadpunten en camperplekken)
Bereikbare voorzieningen / dorpen leefbaar • Regulier OV en lokale initiatieven vullen elkaar aan • Betrokkenheid jeugd vasthouden om verenigingen vitaal te houden • Verandering takenpakket vrijwilligers • Verlagen kosten door verduurzaming accommodaties • Centrale rol voor dorpshuis/MFA • Ontmoetingsplekken in groenvoorzieningen • Aanleg Lelylijn	Landschap herkenbaar en vitaal • Behoud landschap • Beheer bosgebied belangrijk om het aantrekkelijk te houden • Betere balans tussen landbouw, natuur en recreatie • Meer bloemen en kruiden in de openbare ruimte voor vergroten biodiversiteit • Landschap aanpassen aan de tijd met behoud van iconen en structuren van vroeger en nu • Flexibiliteit voor functiewijziging en (her)ontwikkeling agrarische bedrijven
Een omgeving die uitnodigt om te bewegen • Veiligheid: scheiding van wandelaars, fietsers en autoverkeer • Aanleg fietssnelwegen • Shared space in de centra van dorpen • Veilige fietsroutes naar scholen • Openbare ruimte beter toegankelijk voor mindervaliden	Inspelen op economische trends en omslag naar circulaire economie • Verbetering vestigingsklimaat voor circulaire economie door samenwerking in ketens en aanleg infrastructuur • Benutten van leegstaande panden in het centrum van Heerenveen voor start-ups

Een omgeving die bestand is tegen de gevolgen van klimaatverandering • Bergen en opvangen van regenwater door bredere sloten en greppels of onder parkeerterreinen • Meer groen en minder steen in openbare ruimte en tuinen • Experimenten met peilbeheer door gebruiker van agrarische grond • Nieuwe projecten aangrijpen om omgeving klimaatbestendig te maken • Acceptatie dat straten en viaducten soms onder water staan	Transitie naar duurzame energie • Minder energie verbruiken • Verduurzaming bestaande woningvoorraad • Realisatie capaciteit bij bedrijventerreinen of dichtbebouwd gebied • Collectieve projecten zoals dorpsmolens en zonnevelden door middel van energiecoöperatie • Lokale projecten waar inwoners de regie hebben • Onderzoek blijven doen naar alternatieve oplossingen zoals waterstof en aquathermie • Aandacht voor financiering duurzaamheidsmaatregelen in relatie tot armoedeproblematiek
---	---

Samenvatting van genoemde oplossingsrichtingen per opgave

De verslagen van de dialoogbijeenkomsten opgenomen in deze bijlage. Meer resultaten zijn te vinden op de website www.mijnkijkopheerenveen.nl

De opmerkingen uit deze dialoogronde komen in de Beleidskoers fysieke leefomgeving terug in de paragrafen over opgaven (paragraaf 3.2 t/m 3.5).

Prioriteiten / richting kiezen (bijeenkomst 26 november 2019)

Op 26 november werd in het Thialf een Omgevingsdialoog georganiseerd. De bijeenkomst had twee doelstellingen:

1. Terugkoppelen wat er met de inbreng van inwoners uit de eerdere sessies van maart en mei is gedaan. Er waren immers ook verschillende inwoners die voor het eerst meededen aan de Omgevingsdialoog;
2. Ophalen hoe men aankijkt tegen een aantal dilemma's. De argumenten die hierbij naar voren zijn gebracht, kunnen raad en college gebruiken bij de besluitvorming over de Beleidskoers fysieke leefomgeving en de Omgevingsvisie.

Een paar constatering naar aanleiding van de Omgevingsdialoog op 26 november:

- Bij een aantal stellingen was het aantal voor- en tegenstanders redelijk in evenwicht. Daarbij kwamen er ook een aantal nuances aan het licht. Men is bijvoorbeeld wel voor bouwen binnen bestaand bebouwd gebied, mits dit niet ten koste gaat van waardevol groen/speelruimte. En veel inwoners willen wel terughoudender zijn met auto's binnen de bebouwde kom als er alternatieven zijn (bijvoorbeeld een rondweg) en de bereikbaarheid voor kwetsbare doelgroepen voldoende is geborgd;
- Bij de stelling over voorzieningen lijken inwoners nog niet heel enthousiast over het bundelen van voorzieningen in grotere dorpen. Velen zien eerder iets in het verdelen van voorzieningen, zodat er in elk dorp een ontmoetingsplek is. Daarnaast vindt men het belangrijk om in te spelen op initiatieven van inwoners;
- Veel inwoners vinden het vanzelfsprekend dat zij ook een steentje bijdragen aan klimaatadaptatie door hun woning, bedrijfspand, oprit en/of tuin zelf aanpassen aan veranderende weersomstandigheden. De overheid zou daarbij moeten faciliteren met goede informatie en stimuleringsregelingen;

- Tot slot was er een zelf ingebrachte stelling over tijdelijke woonconcepten. Een grote meerderheid lijkt wel te voelen voor meer flexibele en tijdelijke woonvormen, omdat woningbehoeftes verschillend zijn en door de tijd kunnen veranderen;
- Gemist tijdens de avond was het onderwerp gezondheid en zorg.

Het sfeerverslag en een overzicht van de uitgewisselde argumenten zijn aan het eind van deze bijlage toegevoegd. De resultaten zijn ook te vinden op de website www.mijnkijkopheerenveen.nl

De opmerkingen uit deze dialoogronde komen in de Beleidskoers fysieke leefomgeving terug in de paragrafen over opgaven (paragraaf 3.2 t/m 3.5) en zijn benut bij het opstellen van het bepalen van de voorkeurskeuzes van het college ten aanzien van een aantal hoofdonderwerpen (zie oplegger bij de Beleidskoers fysieke leefomgeving).

Bijeenkomst stakeholders (27 november 2019)

Op woensdagmiddag 27 november is een bijeenkomst voor diverse stakeholders en belangenorganisaties georganiseerd. Hiervoor was een groot aantal partijen uitgenodigd, maar was er een beperkt aantal aanmeldingen. Daarom is besloten om de bijeenkomst niet door laten gaan en de partijen die zich hadden aangemeld het aanbod gedaan om afzonderlijk in gesprek te gaan. Twee organisaties hebben hiervan gebruik gemaakt:

- Huurders Belangen Vereniging (HBV);
- Mienshipscentrum Leppehiem.

De volgende organisaties hebben schriftelijke gereageerd:

- Participatieraad Heerenveen, werkgroep ouderen;
- Fries Sociaal Planbureau;
- Mienskipscentrum Leppehiem;
- Alliander;
- Staatsbosbeheer.

Deze organisaties hebben een ambtelijke reactie ontvangen.

Los van de bovenstaande uitnodiging, is er een position paper ontvangen van Vitens.

De opmerkingen van de stakeholders komen in de Beleidskoers fysieke leefomgeving in de paragrafen over opgaven (paragraaf 3.2 t/m 3.5).

Gesprek met buurgemeenten (20 november 2019)

Op de 20 november heeft ambtelijk overleg plaatsgevonden met vertegenwoordigers van de gemeenten Fryske Marren, Súdwest-Fryslân, Leeuwarden, Smallingerland en Ooststellingwerf. Niet aanwezig (en wel uitgenodigd) waren vertegenwoordigers van Provincie Fryslân, Wetterskip Frylân, gemeente Opsterland en gemeente Weststellingwerf. Het initiëren van dit overleg werd erg gewaardeerd.

Opvallende vragen en opmerkingen vanuit de buurgemeenten waren de volgende:

1. Heerenveen heeft een profiel dat bovenregionaal herkenbaar is (topsport). Waarom het behouden/versterken van dit profiel niet (nog) nadrukkelijker neerzetten?
2. Dit geldt ook voor bereikbaarheid. Moet je dit niet neerzetten als een aparte kernopgave? Achterliggende opgave zou kunnen zijn: verbindingen tussen verschillende kernen en gebieden. Zowel fysiek als digitaal;
3. Er is meer regionale afstemming gewenst op het gebied van: voorzieningen, profilering van stedelijke regio's, zorg, enz.

De opmerkingen van de omliggende gemeenten komen in de Beleidskoers fysieke leefomgeving terug in het ambitieparagraaf (paragraaf 2.1) en in de paragrafen over opgaven (paragraaf 3.2 t/m 3.5).

Betrokkenheid Raad en college

Vanuit de gemeenteraad is een stuurgroep ingesteld. Vanuit elke fractie was een raadslid vertegenwoordigd in de stuurgroep. Tijdens de participatiefase heeft de stuurgroep mede richting gegeven aan de invulling van het participatieproces. De stuurgroep en de coördinerend portefeuillehouder zijn regelmatig bijgepraat over de stand van zaken met betrekking tot de omgevingsvisie. Omdat de participatiefase is afgerond en het project van de Omgevingsvisie nu in een oordeelsvormende fase komt, is besloten om de stuurgroep op te heffen.

Het college is diverse malen geïnformeerd over proces en inhoud via collegelunches.

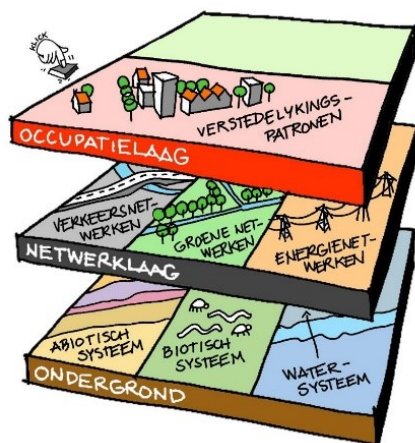
Bijlage 2 Het Heerenveen van 2020: de bestaande Omgevingskwaliteit (op hoofdlijnen)

Heerenveen is een fijne gemeente om in te wonen, werken en recreëren. In de voorliggende bijlage is de bestaande Omgevingskwaliteit omschreven. Kwaliteiten zijn er immers om te behouden of verder te versterken. En zwakke plekken zijn er om aan te pakken. Naast de sterke punten, zijn er uiteraard ook verbeteringen mogelijk. Plekken waar de ruimtelijke kwaliteit kan worden verbeterd, waar schakels ontbreken in de groene-, blauwe- of grijze netwerken of waar een opgave ligt vanuit het sociaal domein. De sterktes en zwaktes die in deze bijlage zijn beschreven vormen een belangrijk vertrekpunt voor de op te stellen Omgevingsvisie. Waar het gaat om kernkwaliteiten die we tot 2040 wil behouden en versterken is dit specifiek aangegeven.

2.1 Omgevingskwaliteit in lagen

Het landschap in Heerenveen is voor een groot deel gevormd tijdens en na de laatste ijstijd. Door de hoogteverschillen en de verschillende bodemsoorten (zand, veen en klei) kent Heerenveen een grote diversiteit aan landschappen. Door ontginning en bebouwing is geleidelijk het landschap ontstaan zoals we dat nu kennen. In dit hoofdstuk beschrijven we de omgevingskwaliteit aan de hand van drie lagen:

- Paragraaf 2.2 gaat over het natuurlijke bodem- en watersysteem die de ondergrondlaag bepaald (ondergrondlaag);
- Paragraaf 2.3 gaat over de verschillende (cultuur)landschappen en landschappelijke kernkwaliteiten die op deze ondergrond zijn ontstaan;
- Paragraaf 2.4 en 2.5 gaat over de grijze, groene en blauwe netwerken die op dit landschap zijn ontstaan (netwerklaag);
- Paragraaf 2.6 gaat over de cultuurhistorische waarden die samenhangen met de ontginning en bewoning van het gebied (occupatielaag);
- Paragraaf 2.7 tot en met 2.9 gaan over de verschillende functies die in de loop der tijd in het landschap zijn geplaatst (occupatielaag).

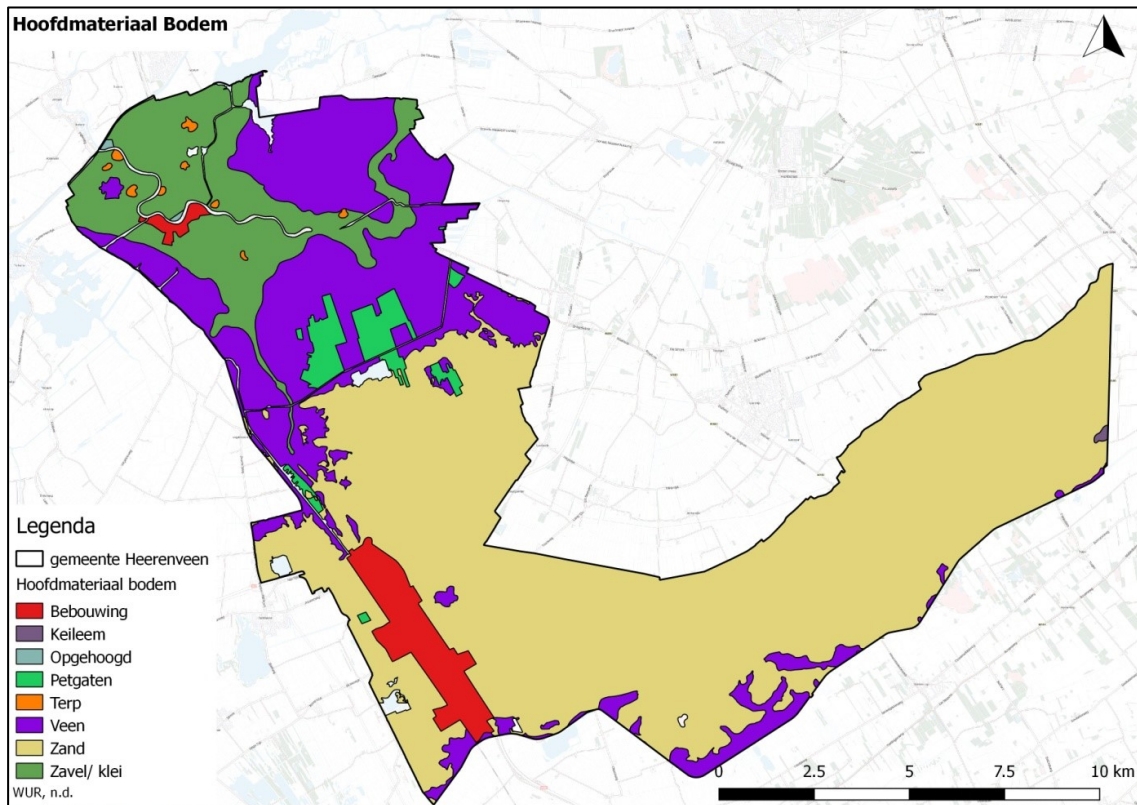
De lagenbenadering

2.2 Natuurlijk bodem- en watersysteem

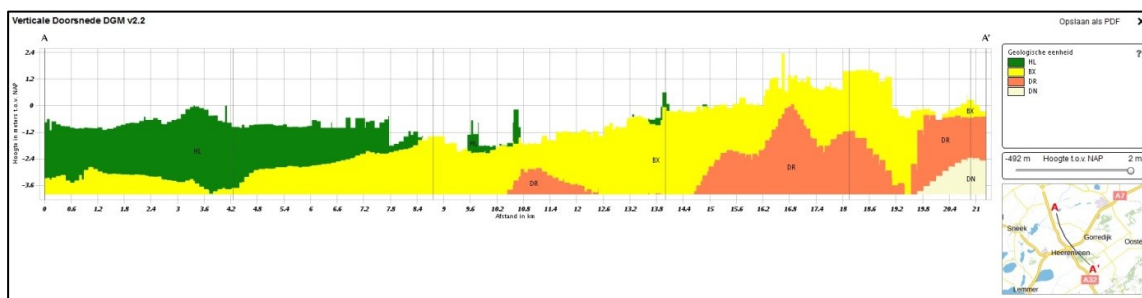
Ontstaan van het landschap

Het landschap van de gemeente Heerenveen is vooral gevormd door de laatste ijstijden, de daarop volgende veenvorming en vervolgens door de ontginning van het veen. De hoogteverschillen in het landschap zijn ontstaan door de opstuwende werking van het landijs in de voorlaatste ijstijd (200.000 v. Chr.). In de dalen ontstonden riviertjes als de Tjonger, de Linde en het Koningsdiep.

Later, in het Holoceen, werd het klimaat warmer en vochtiger waardoor de plantengroei toenam en op sommige natte plaatsen veen ontstond, zoals ook het geval was in de tussen de zandruggen gelegen laagten.

Hoofdmateriaal in de Bodem (bron: WUR)

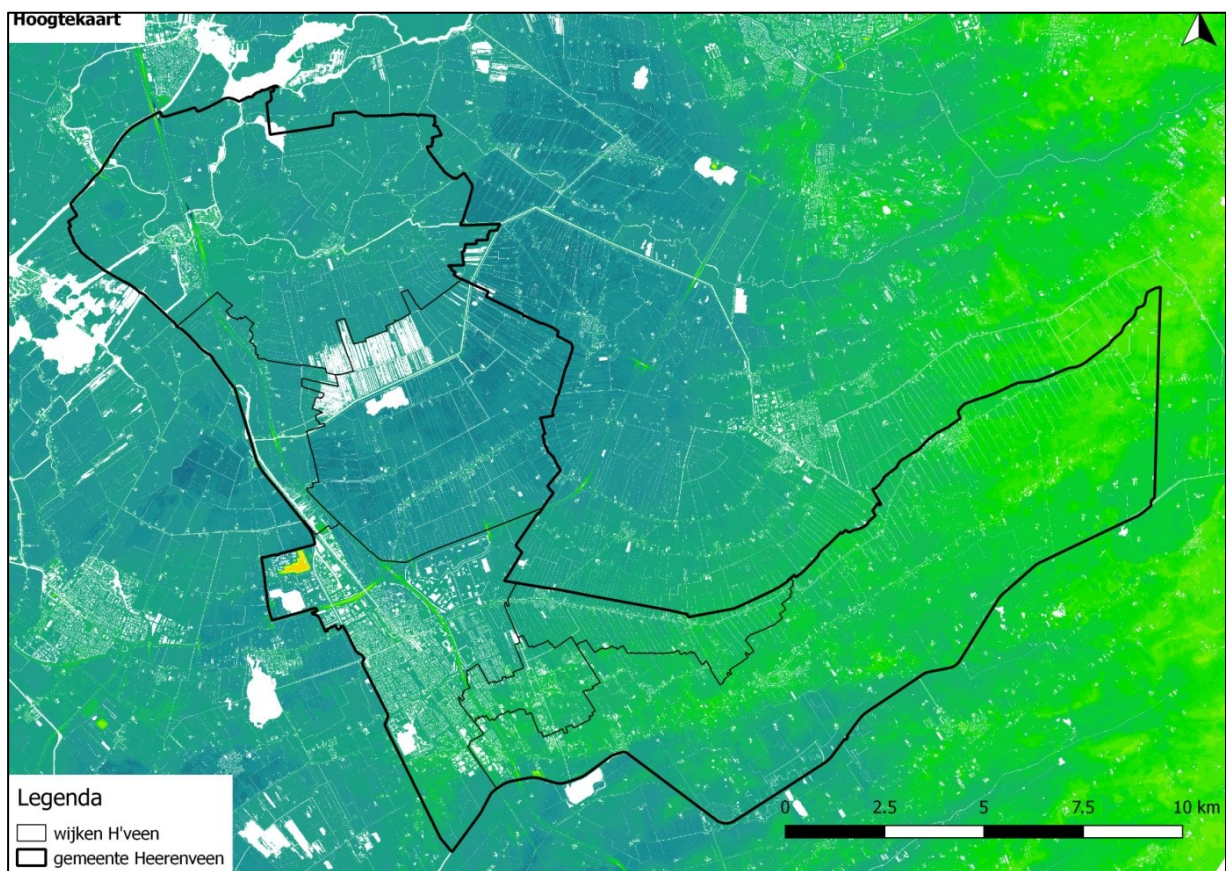

Dwarsdoorsnede van de bovenste 4 meter in Nz-richting (Aldeboarn-Mildam), (bron: Dinoloket)

Maaiveldhoogte / bodemopbouw

In de figuur 3.3 is het bodemprofiel in de gemeente te herkennen. In het noorden wordt de bovenste laag gevormd door veen- en kleiafzettingen uit het holocene, terwijl in het zuiden van de gemeente dekzand uit het pleistoceen aan de oppervlakte ligt. De bodemopbouw in het oostelijke deel van de gemeente wordt bepaald door de dekzandrug die van oost naar west loopt (het Drents Plateau).

De hoogteligging van oost naar west neemt af van circa 4 à 6 m tot 0 à 1 m in het beekdal van de Tjonger. Bij Katlijk en de Kiekenberg liggen plaatselijk zandopduikingen van 5 à 7 m boven NAP. De laagst gelegen delen van de gemeente zijn de veenpolders tussen het gebied de Deelen en het ontginningslint Terbant, Tjalleberd, Luinjeberd en Gersloot. De polders liggen vrij vlak, op een hoogte van circa 1,5 tot 2 m beneden NAP. Het veen is hier grotendeels weggegraven, waardoor de polders behoren tot de laagst gelegen polders in Friesland.

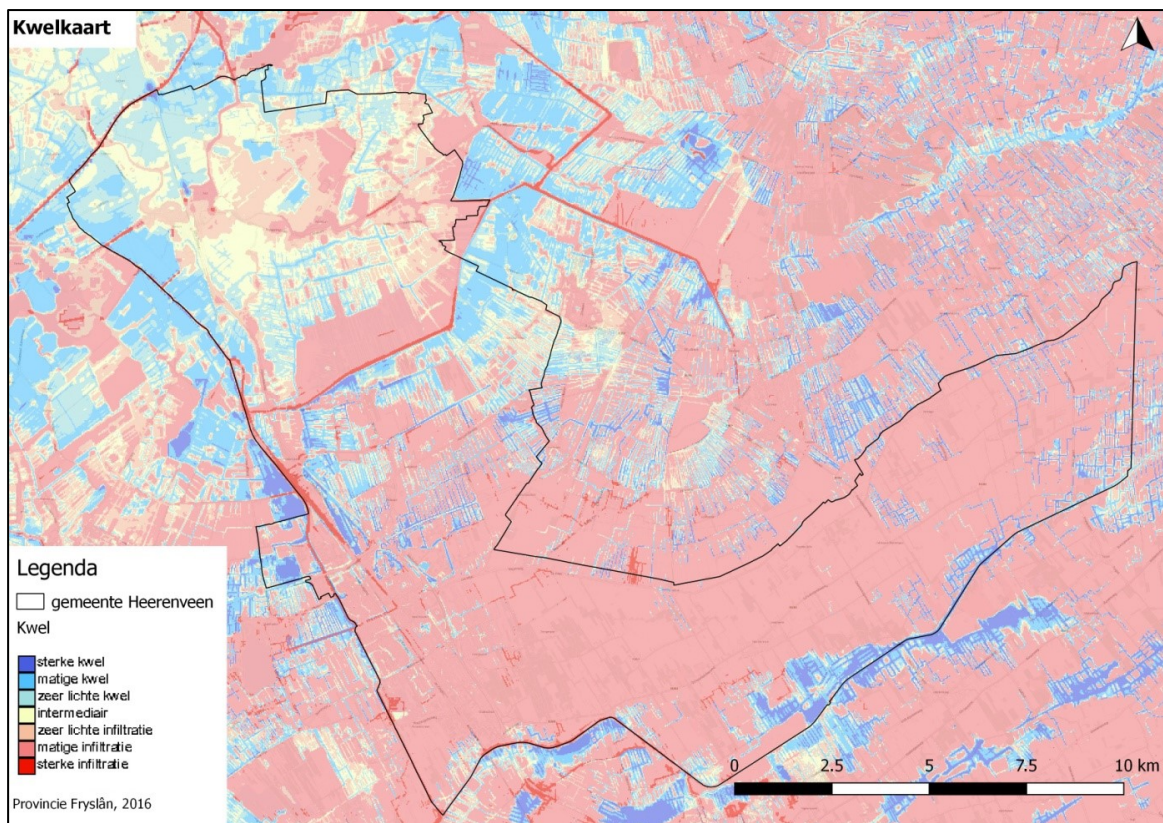
Maaiveldhoogte (bron: AHN)

Geohydrologie

Vanaf de hogere zandgronden van het Drents Plateau treedt een grondwaterstroming op in de richting van de laaggelegen polders in het midden van Friesland. Dit systeem wordt gevoed door neerslag op de hogere zandgronden, die inziigt in de diepere onder grond.

Via de diepe ondergrond stroomt het geïnfiltreerde regenwater richting de laaggelegen polders, beekdalen en andere laaggelegen terreinen. Alleen op plaatsen waar de keileemlaag ontbreekt treedt het diepe grondwater omhoog en is sprake van 'opkwellend' grondwater ofwel kwel. In de gemeente Heerenveen is vooral sprake van kwel in het beekdal van de Tjonger en in de laaggelegen veenpolders ten noorden van Tjalleberd en Luinjeberd. Het diepe grondwater heeft over het algemeen een goede kwaliteit, is rijk aan mineralen (vooral kalk en ijzer) en is - omdat het in de bodem allerlei mineralen en stoffen heeft opgenomen - niet zuur maar eerder basisch.

Het grondwater in het eerste en tweede watervoerende pakket stroomt in noordwestelijke richting. Het zoet-/brakgrensvlak (chloridgehalte van 150 mg/L) bevindt zich op circa 200 meter onder het maaiveld. Dit betekent dat het grondwater in het eerste en tweede watervoerende pakket zoet is.

Infiltratie en kwel (bron: Provincie Fryslân)

Waarden in de bodem en ondergrond

Naast verschillende functies in de bodem en ondergrond, heeft de bodem verschillende waarden die voor de toekomstige generaties van belang kunnen zijn:

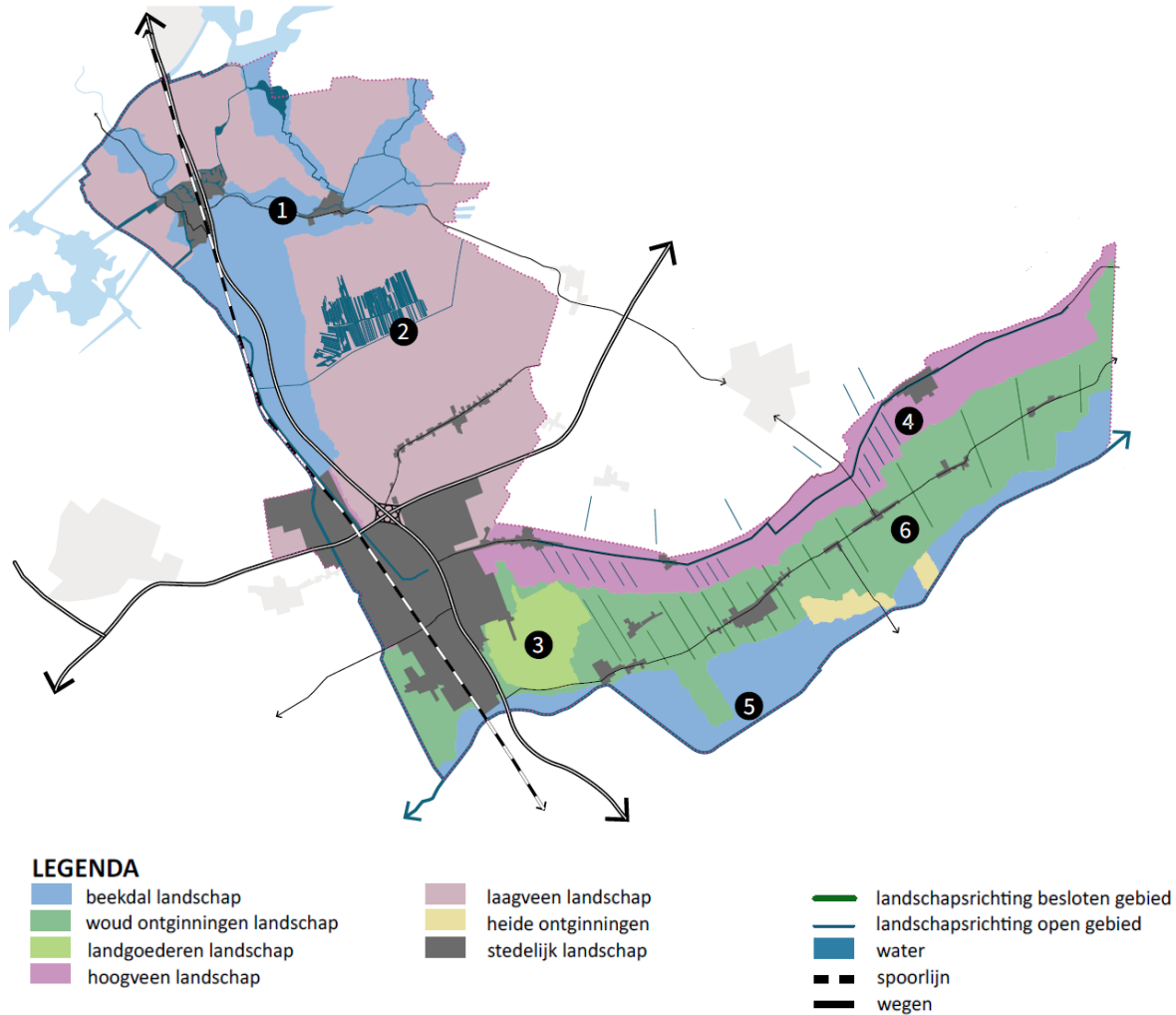
- Regenwater infiltreert op hoger gelegen gronden in de bodem, blijft in de ondergrond zitten of komt na een bepaalde verblijfstijd weer als kwelwater aan de oppervlakte. Diep grondwater heeft soms een verblijfstijd van eeuwen of duizend jaren in de ondergrond voordat het wordt opgepompt als drinkwater. Doordat het water door de verschillende bodemlagen wordt gefilterd is het zeer schoon. Met een toenemende zeespiegel en de invloed van verzilting, wordt dit schone, zoete grondwater gezien als een belangrijke strategische reserve voor de toekomst. De Rijksoverheid heeft daarom in de Structuurvisie Ondergrond een reservering opgenomen van het grondwater onder een groot deel van Zuid-Friesland;
- De ondergrond heeft een energetisch potentieel. Een groot deel van Heerenveen is geschikt voor de (ondiepe) opslag van warmte- en koude. De potentie en voor (diepe) geothermie is hoger rondom Heerenveen en aan de oostkant van de gemeente.
- Het waterbergend vermogen van de bodem wordt bepaald door het verschil tussen het grondwaterpeil en het maaiveld. Op de zandgronden is dit vermogen veel groter dan in de lager gelegen veengebieden;
- De mate waarin de bodem vocht vasthoudt en in droge periodes levert aan planten wordt het vochtleverend vermogen genoemd. Dit vermogen is onder andere afhankelijk van het bodemmateriaal, de hoeveelheid vocht die van uit het grondwater capillair kan opstijgen en de bewortelingsdiepte van de planten. Het gehalte organische stof is van invloed op het vochtleverend vermogen van de bodem. Gronden met een hoog organisch stof-gehalte, zoals veenbodems, kunnen langer vocht vasthouden dan zandbodems;
- Doordat de bodem water vasthoudt, heeft deze een temperatuurregulerende functie. Op plekken waar meer water wordt vastgehouden, wordt de oppervlaktetemperatuur gedempt. Dit geldt overigens ook voor oppervlaktewater, planten en bomen. Dit betekent dat het in de zomer koeler is en in de winter milder. Dit is een belangrijk gegeven bij het tegengaan van hittestress.
- De bodem is samen met het lokale grondwatersysteem bepalend voor het ecosysteem boven de grond. De bodem bevat organische stof waarmee micro-organismen en planten zich voeden. Het bodemleven is samen met andere factoren vervolgens bepalend voor de gewassen die op deze bodem kunnen groeien en het ecosysteem dat daarop kan ontstaan. Vruchtbare bodems zijn in Heerenveen vooral de veen- en kleigronden aan de noordkant van de gemeente;
- Door het toevoegen van organisch materiaal aan de bodem, wordt koolstof opgeslagen in de landbouwbodem. Een gemiddeld Nederlands landbouwperceel op zand of klei bevat per hectare gemiddeld 50-100 ton C (ofwel ongeveer 200 – 400 ton CO₂) in de bovenste 30 cm. Bodems kunnen dus fungeren als koolstofopslag;
- De draagkracht van de bodem is van waarde voor de fundering van gebouwen;
- De bouwlaag is van belang als archief van de ontstaansgeschiedenis (aardkundige waarden) en de bewonersgeschiedenis (archeologische waarden).

Te behouden en te versterken (overige) kwaliteiten:

- De aanwezigheid van een flink veenpakket met bijbehorende landschaps- en natuurwaarden rondom Aldeboarn en de Deelen;
- Het schone grondwater onder het keileem als toekomstige drinkwatervoorraad en als schoon water voor natuurontwikkeling

2.3 Landschappelijke diversiteit

Uniek aan de gemeente Heereveen (en omgeving) is de grote diversiteit aan landschapstypen. Er zijn zowel landschappen met een klei-, veen- en zandondergrond..

Diverse landschapstypen in de gemeente Heereveen

Landschappelijke diversiteit en kenmerken

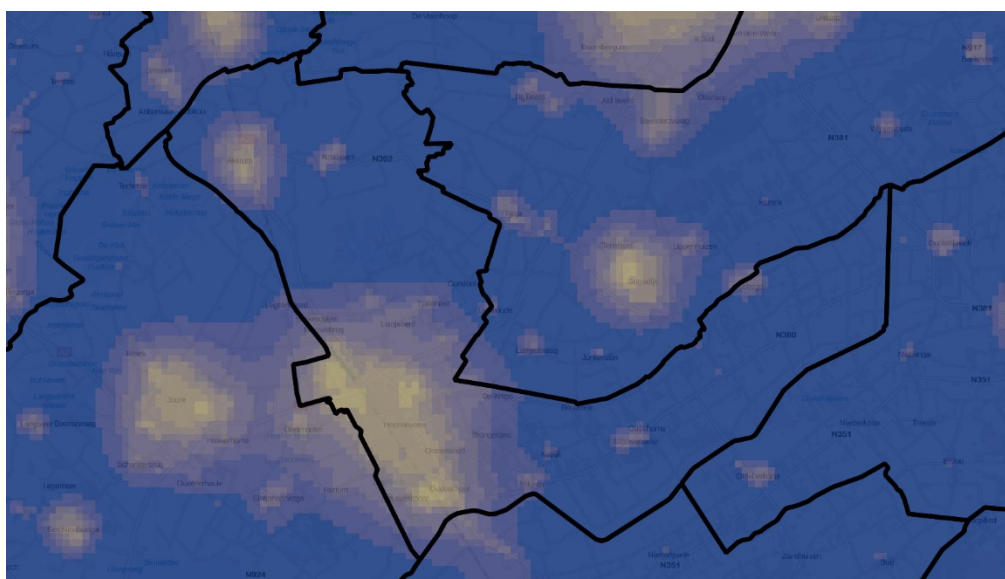
De verschillende manieren waarop de gebieden zijn ontgonnen en bebouwd en de doorsnijding met verschillende beekdalen geeft een divers geheel. Dit maakt het tot een aantrekkelijke gemeente om te wonen en te recreëren. De verbindingen met het Friese Merengebied geven volop gelegenheid voor watersporters, terwijl de bosgebieden populaire bestemmingen zijn om te recreëren. Er zijn verschillende landschapstypen onderscheiden die elk hun eigen kenmerkende elementen hebben (zie onderstaande tabel).

Landschapstype	Ruimtelijke structuren	Landschappelijke kenmerken
Woudontginning	Lintstructuren Nieuweschoot, Oudeschoot, Mildam en Nieuwehorne	Gesloten, kleinschalig landschapstype met houtwallen en lintvormige dorpen
Heideontginning		Rationale rechthoekige verkaveling
Landgoederenlandschap Oranjewoud	Laanbeplantingen, oprijlanen	Landgoederen. Landhuizen met historische tuinen. Afwisseling tussen bossen en open gebieden. Laanstructuren
Laagveenontginning (veenpolders en veenweidegebied)	Petgaten en legakkers. Dijken, vaarten en sloten.	Langgerekte strokenverkaveling. Grootschalige openheid. Ruime zichtlijnen. Langgerekte strokenverkaveling op de veengronden.
Hoogveenontginningen	Lintdorpen de Knipe, Bontebok en Jubbega. Compagnonsvaart met haaks daarop de wijken	Opstreckende verkaveling haaks op de turfvaarten. Wijken met elzensingels
Beekdal van de Tjonger	De Tjonger	Open gebied. Ruime zichtlijnen. Natte natuur. Struweel. Erven als puntelementen.
Beekdal van de Boorne	De Boorne met bijbehorende bedijking	Open landschap. Onregelmatige blokverkaveling in de klei-op-veengronden in het stroomdal van de Boorne

Structuren en kenmerken per landschapstype (Regionale Landschapsvisie Zuidoost-Friesland 2018)

Donkerte en stilte

Donkerte en stilte zijn vooral kwaliteiten van het buitengebied. De Deelen is door de Provincie ook aangewezen als stiltegebied. In de omgeving van Heerenveen en de snelwegen komt de meeste lichtuitstoot voor.

Lichtuitstoot en duisternis in de omgeving van Heerenveen

Te behouden en te versterken kernkwaliteiten:

- De herkenbaarheid van de diverse landschapstypen
- De contrasten tussen hoger gelegen (besloten) zandgronden aan de oostkant en het lager gelegen (open) veengebied aan de noordkant van de gemeente.

Te behouden en te versterken (overige) kwaliteiten:

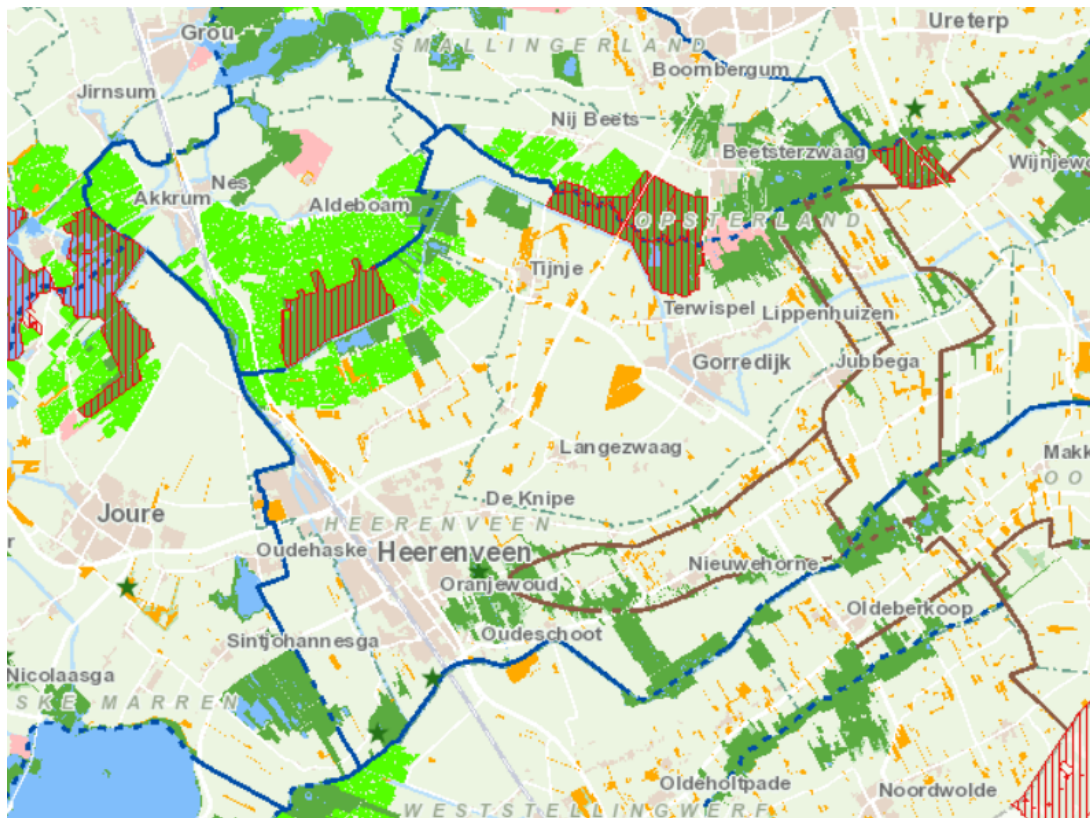
- Behouden van donkerte en stilte als kwaliteiten van het buitengebied

2.4 Het blauw-groene netwerk

Natuurnetwerk Nederland

Heerenveen is een groene gemeente. Naast het Natura 2000-gebied de Deelen zijn flinke stukken in de gemeente Heerenveen aangewezen als onderdeel van Natuurnetwerk Nederland (voorheen Ecologische Hoofdstructuur), als Ganzenfoerageergebied of Weidevogelkansgebied. Voorbeelden van deze natuurgebieden zijn het Ketliker Schar, de bossen bij Oranjewoud, de Kiekenberg en de Botmar.

In het midden van het Heerenveense veenweidegebied ligt natuurgebied de Deelen. Het gebied maakt deel uit van een Europees netwerk van belangrijke natuurgebieden; Natura 2000. De Deelen is één van de gebieden in Friesland die het laatst verveend is en is aangewezen voor bijzondere vogelsoorten.

Natuurgebieden in de omgeving van Heerenveen

Een sterke groenstructuur

Grote bos- en natuurgebieden bepalen het beeld voor de dorpen direct ten oosten van Heerenveen. Het landgoederenlandschap bij Oranjewoud ligt dicht bij de hoofdplaats Heerenveen en is een geliefd uitloopegebied. Het woudontginningslandschap met groene houtsingels loopt door tot in de hoofdplaats Heerenveen en bepaalt het groene beeld in wijken als Skoatterwâld, de Akkers en de Heide.

Ook in de naoorlogse wijken en langs de hoofdontsluitingswegen in Heerenveen is het groen prominent aanwezig. Wel kan worden gesteld dat de groenstructuur binnen de kernen vooral bestaat uit lange lijnen en minder gebieden met volume

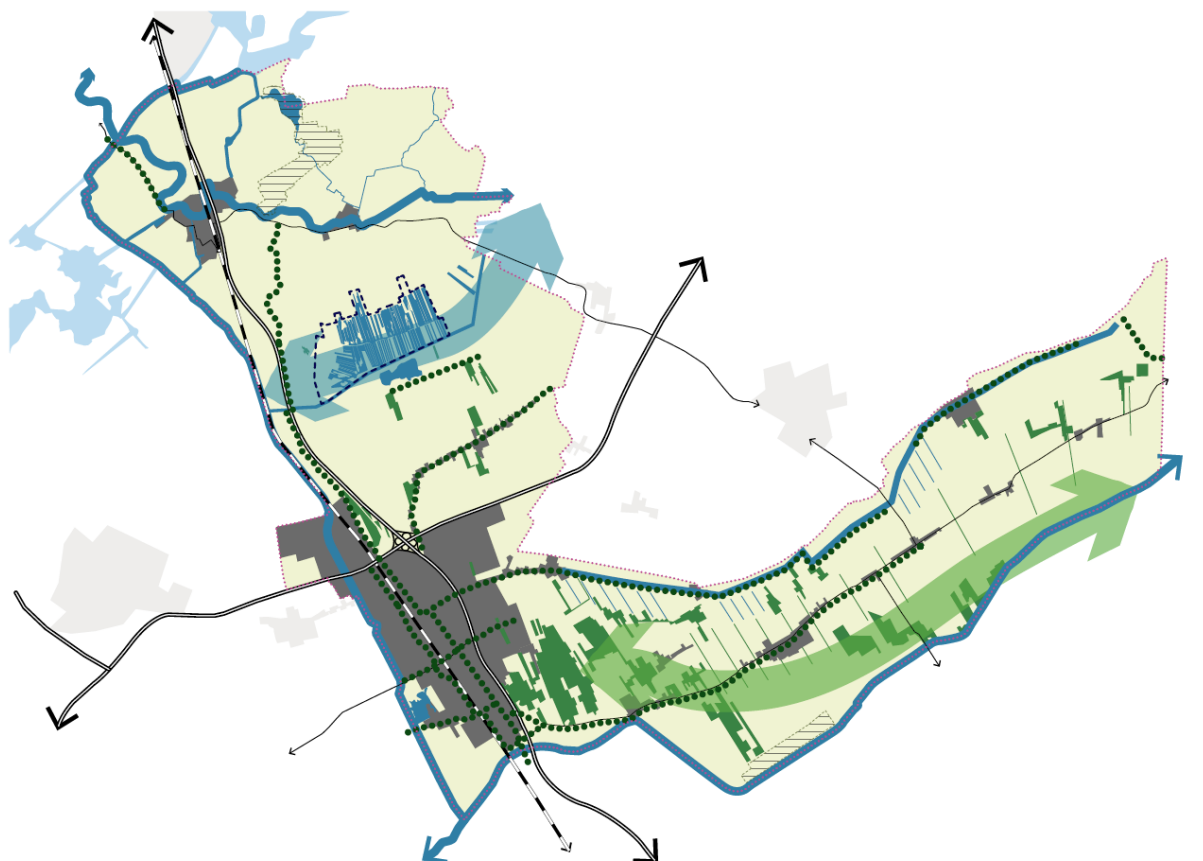
Waterverbindingen

Door de gemeente Heerenveen lopen twee belangrijke vaarroutes: de Staande Mastroute en de Turfroute. Veel kernen in de gemeente zijn met de boot bereikbaar.

De kern Akkrum vormt een belangrijke verbindende schakel in dit waternetwerk. Het is gelegen aan zowel de Staande Mastroute als de Turfroute en vormt daarmee de oostelijke poort naar het Friese Merengebied.

Figuur Overzicht Vaarroutes door Friesland

LEGENDA

stedelijk landschap

water

spoorlijn

wegen

natuurgebieden

Natura 2000

natuurnetwerk water

natuurnetwerk groen

hoofdwaterstructuur

hoofdgroenstructuur besloten gebied

hoofdgroenstructuur open gebied

kenmerkende laanstructuur

Het bestaande blauwgroene raamwerk

Te behouden en te versterken kernkwaliteiten:

- Het versterken en natuurvriendelijk onderhouden van het stevige netwerk van openbaar groen
- De bevaarheid van de hoofdwaterstructuur

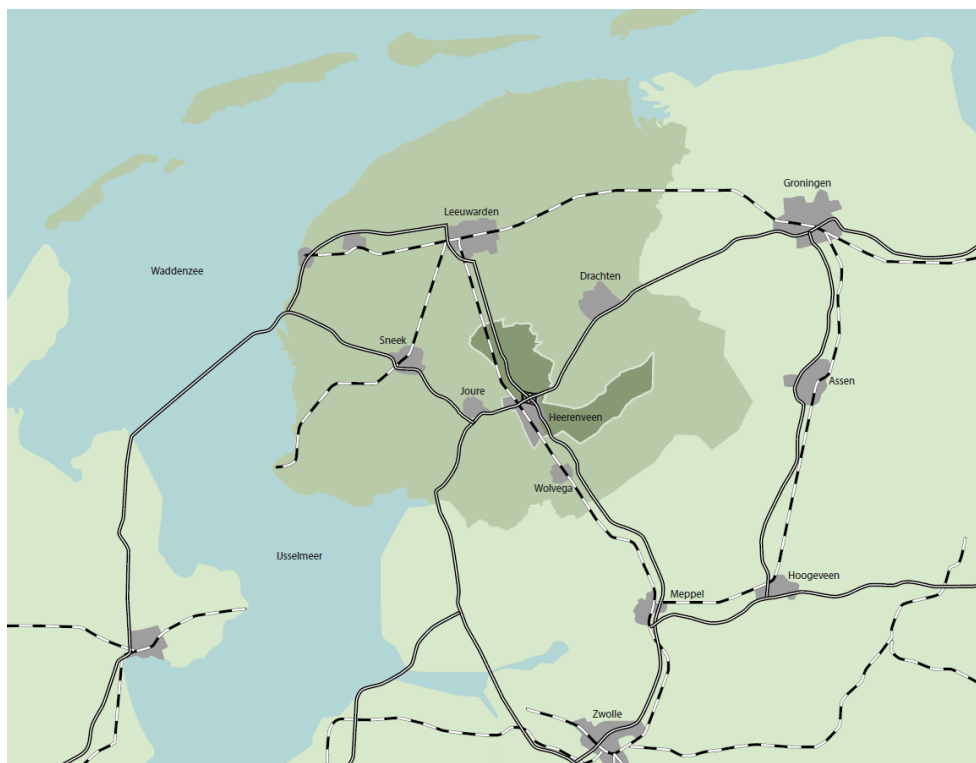
2.5 Knooppunt weg, spoor en vaarverkeer

Historische verbindingen

In vroeger tijden wordt de gemeente via de Boorne en via routes op de hoger gelegen zandruggen verbonden met andere gebieden. Door de start van grootschalige veenontginning en het graven van vaarten kwam Heerenveen centraler in het gebied te liggen. Door de realisatie van een spoorverbinding met Arnhem in 1865, werd de bereikbaarheid van Heerenveen met de rest van Nederland verder verbeterd. Na de oorlog werd rijksweg Leeuwarden-Zwolle verlegd en later opgewaardeerd tot snelweg.

(Boven)regionale verbindingen

De hoofdplaats Heerenveen ligt centraal in het noorden en is goed bereikbaar via snelweg en spoorverbindingen. Grotere steden Leeuwarden, Groningen en Zwolle liggen op 30-45 minuten reisafstand. Steden in de Randstad bevindt zich op anderhalf uur reisafstand, waardoor sommigen dit als een acceptabele woon-werkafstand beschouwen. De bereidheid om verder te reizen neemt toe, naarmate de woningmarkt in de Randstad oververhit blijft.

Ligging van Heerenveen ten opzichte van andere grote kernen in het noorden

Vervoer over het water

Overigens zijn een aantal bedrijventerreinen in Heerenveen en Akkrum ook ontsloten voor vrachtverkeer via het water. De vaarweg Heerenveen is een aftakking van het Prinses Magrietkanaal, waarbij sprake is van vaarklasse IV. Op dit moment wordt onderzocht op welke manier de vaarweg kan worden opgewaardeerd, zodat ook in de toekomst schepen gebruik kunnen maken van deze route.

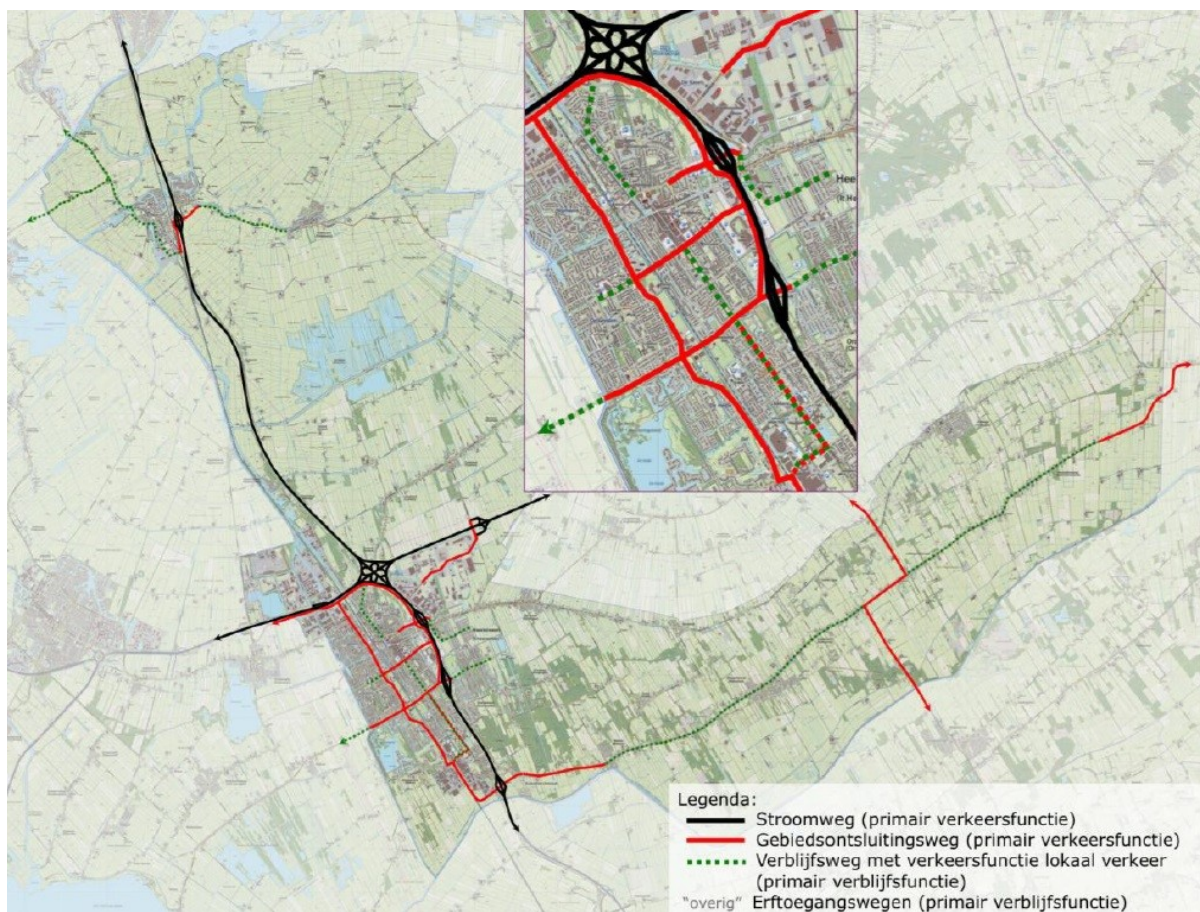
Hoofdwegennetwerk en fietsnetwerk

Qua mobiliteit zijn de autosnelwegen, provinciale wegen en de gebiedsontsluitingswegen ingericht voor het autoverkeer. Hier rijden dan ook de meeste auto's langs. Het netwerk van fietsroutes is op de meeste plekken fijnmaziger.

Bij de inrichting van straten wordt gewerkt volgens de inrichtingsprincipes van duurzaam veilig. Dit systeem maakt een duidelijk onderscheid in wegen primair bedoeld voor het afwikkelen van verkeer (verkeersfunctie) en wegen primair bedoeld voor het verblijven (verblijfsfunctie):

- Stroomwegen hebben een verkeersfunctie en zijn bedoeld om het verkeer zo snel mogelijk door te laten stromen, zowel op wegvakken als kruispunten.
- Gebiedsontsluitingswegen hebben net als stroomwegen ook primair een verkeersfunctie, maar zijn de verbindende schakel tussen de stroomwegen en de verblijfsgebieden.
- Erftoegangswegen hebben primair een verblijfsfunctie waar het uitwisselen van verkeer centraal staat, zowel op wegvakken als kruispunten.

De bereikbaarheid laat op een aantal plekken te wensen over. Daarom worden verschillende projecten uitgevoerd om de bereikbaarheid te verbeteren.

Wegencategorisering uit gemeentelijk verkeer en vervoersplan

Nutsvoorzieningen

Ten noorden van Akkrum en Aldeboarn loopt een zogenaamde buisleidingsstraat waarin verschillende aardgastransport leidingen zijn gelegen. Tot slot lopen door Heerenveen enkele hoogspanningsverbindingen en aardgastransportleidingen.

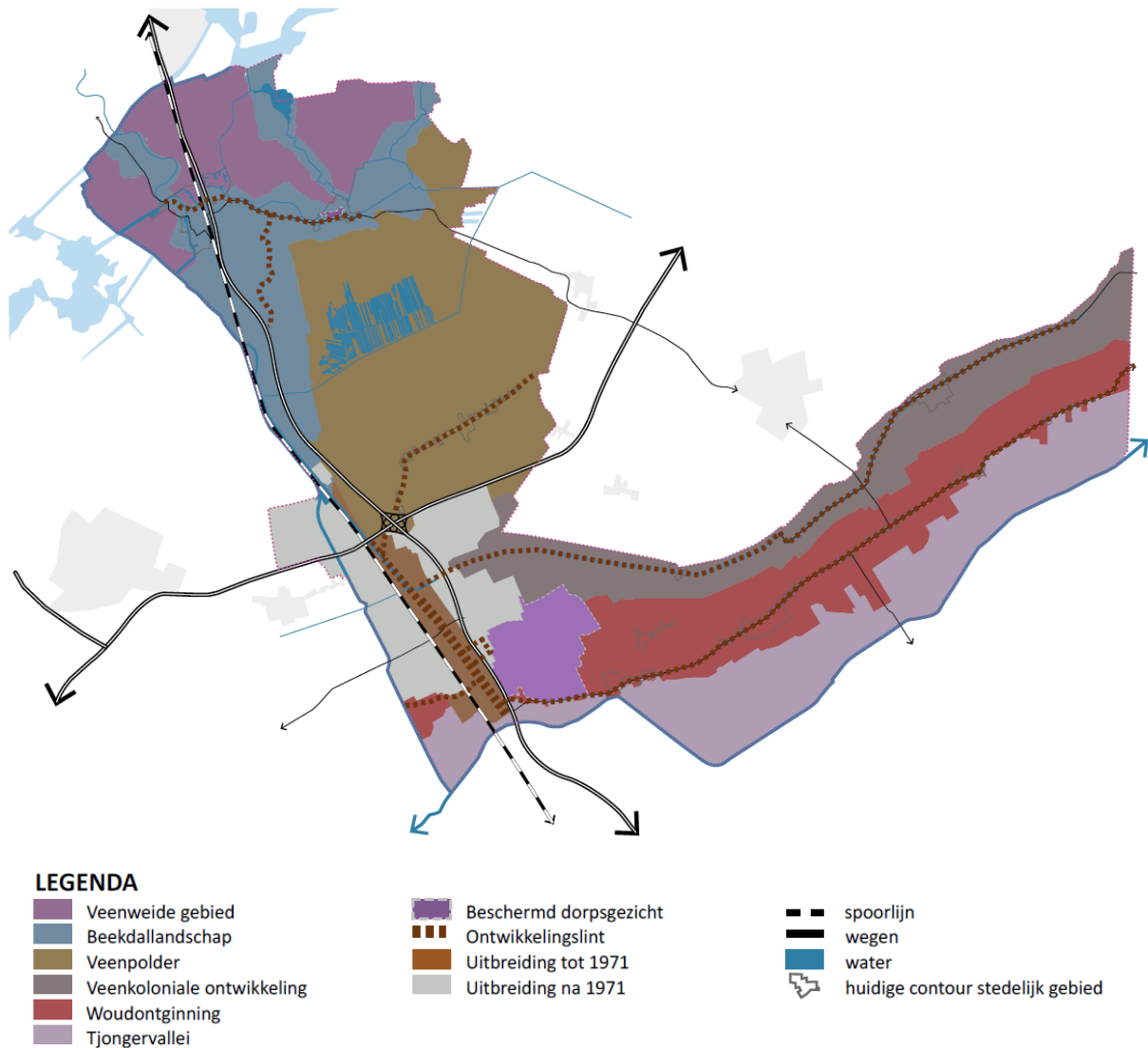
Te behouden en te versterken (kern)kwaliteiten:

- De goede bereikbaarheid van Heerenveen en Akkrum via snelwegen en een Intercity-spoorlijn

2.6 Cultureel erfgoed

Ontginning en vorming van het cultuurlandschap

Na de laatste ijstijd is het landschap geleidelijk veranderd door bewoning en aanpassingen die door de mens zijn gedaan. Het stroomdal van de Boorne wordt sinds de vroege Middeleeuwen bewoond met terpen. Daarnaast is in grote delen van Heerenveen veenontginning plaatsgevonden. Die veenontginning heeft mede bepaald hoe het landschap er vandaag uitziet.

Cultuurlandschappen en cultuurhistorisch waardevolle structuren

Een rijke cultuurhistorie

Heerenveen kent een rijke cultuurhistorie die de laatste paar honderd jaar voornamelijk gerelateerd is aan de ontginning van het veen. Door de behoefte aan turf in de Hollandse steden werden in de 16^e eeuw de eerste voorbereidingen getroffen tot het afgraven van het hoogveen. In 1551 werd op initiatief van drie heren een compagnie opgericht, met als doel grote stukken land op te kopen en aan veenontginning te doen. Van Akkrum tot Heerenveen werd de Heeresloot gegraven en haaks daarop de Schoterlandse Compagnonsvaart (het veengebied in). Op het kruispunt van beide kanalen ontstond een Heerenveen. De hoofdplaats dankt haar naam aan de heren van het veen.

Ook de vestiging van verschillende adellijke families en de realisatie van verschillende landgoederen rondom Oranjewoud, vormt een wezenlijk onderdeel van de identiteit van Heerenveen en omgeving. Het gebied heeft een voorname uitstraling en is ontstaan vanuit het 17^e-eeuwse stadhoudelijke landgoed “Oranjewoud”. Landgoederenlandschap Het Oranjewoud ligt ten zuidoosten van Heerenveen en omvat een concentratie van buitenplaatsen met daarbij behorende dienstwoningen en boerderijen.

Het landgoederenlandschap staat in contrast met de plekken waar veenarbeiders lange tijd onder erbarmelijke omstandigheden leefden. De contrasten tussen arm en rijk, zand en veen, liggen allemaal besloten in het landschap en zijn bepalend voor de identiteit van Heerenveen.

Monumenten en beschermd dorpsgezichten

De gemeente kent 106 rijksmonumenten en twee dorpsgezichten die vallen onder monumentenbescherming van het Rijk: Aldeboarn en Oranjewoud. Daarnaast bezit Heerenveen circa vijfhonderd bouwwerken die kenmerkend zijn voor een bepaalde bouwperiode, ontwikkelingsfase of straatbeeld in de gemeente Heerenveen, de zogenaamde gemeentelijke monumenten.

Archeologische waarden in de gemeenten zijn voor een belangrijk deel geconcentreerd in de terpen van het (voormalige) beekdallandschap van de Boorne.

Te behouden en te versterken kernkwaliteiten:

- De zichtbaarheid van de veenontginningsgeschiedenis in het landschap
- Onderhouden van cultuurhistorisch waardevolle panden en ruimtelijke structuren

2.8 Fijne woongemeente met sterke dorpen

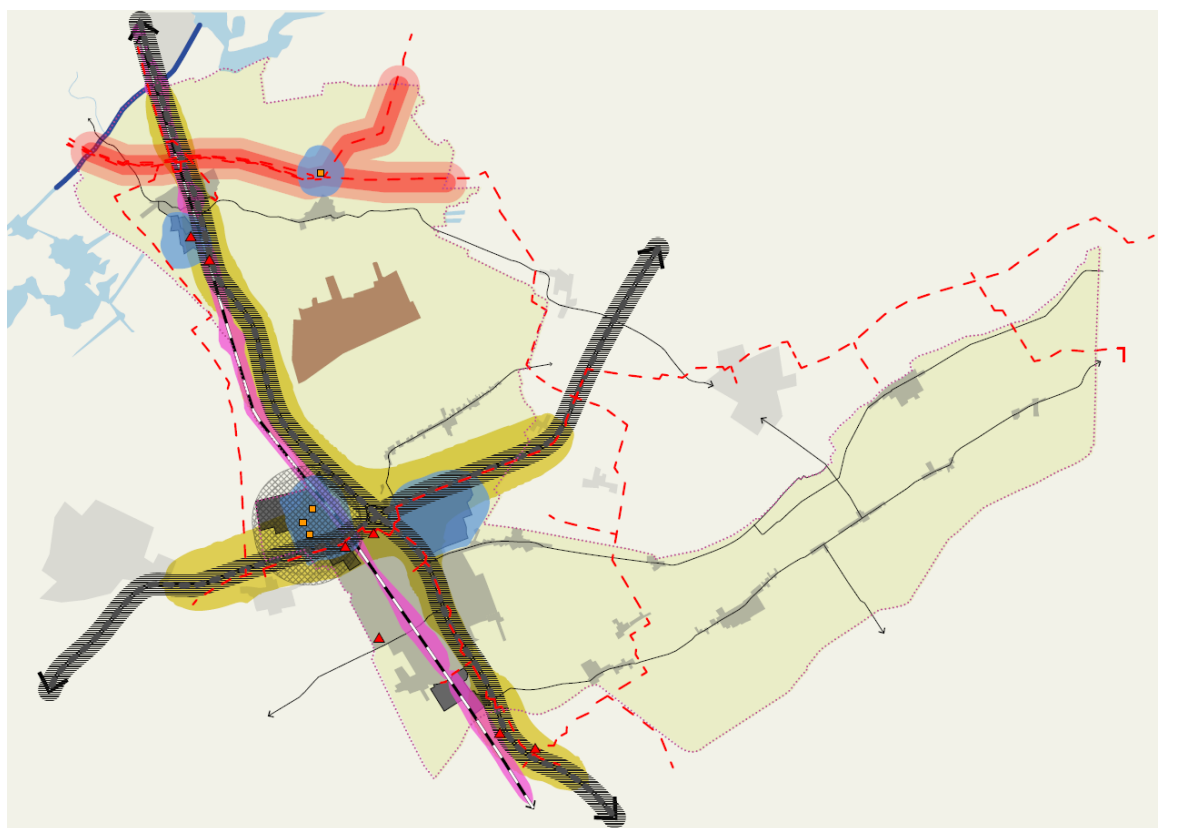
Een heldere functiescheiding tussen bedrijven en woongebieden

Kenmerkend voor Heerenveen is de heldere functiescheiding tussen bedrijventerreinen en de woongebieden. De bedrijventerreinen liggen (goed ontsloten) langs de snelwegen, terwijl veel woongebieden daarvan gescheiden zijn en op zichzelf functioneren met dagelijkse voorzieningen als scholen, kinderopvang en supermarkten.

Leefomgevingskwaliteit

In grote delen van Heerenveen voldoet de milieukwaliteit op het gebied van geluid, fijnstof, bodem, geur en externe veiligheid ruimschoots aan de wettelijke norm.

De geluidsbelasting is het hoogste langs de spoorlijn, de snelwegen en in de omgeving van (gezoneerde) industrieterreinen. Door de toename van het verkeer en bedrijvigheid kan deze hinder toenemen, al wordt dit wel begrensd door geluidszones en geluidsplafonds die zijn vastgesteld door Rijk, Provincie en gemeente. In het kader van de gewijzigde afritten A32 is de luchtkwaliteit langs gemeentelijke hoofdwegen in beeld gebracht voor de zichtjaren 2018 en 2032 (FUMO, nov 2017). Uit deze berekeningen blijkt dat de concentraties fijnstof en stikstofdioxide (NOx) ruimschoots onder de landelijke normen blijven. De hoogste concentraties zijn te vinden langs (de afritten van) snelwegen.

LEGENDA

- aardgastransportleiding
- brandaandachtsgebied 35 kW
- brandaandachtsgebied 10 kW
- vervoer van gevaarlijke stoffen
- Prinses Margrietkanaal
- BRZO - inrichtingen
- toxisch aandachtsgebied
- LPG

- geluidszone wegen 48 dB
- geluidszone spoor 55 dB
- geluidszone industrie 50 dB
- stiltegebied De deelen
- uitsluiten gevoelige functies langs de snelweg

- spoorlijn
- hoofdweg
- stedelijk landschap
- bedrijventerrein

Relevante milieucontouren

Keuze uit diverse woonmilieus

Er is een grote diversiteit aan woonmilieus aanwezig in de gemeente. Je kunt landelijk wonen in de lintbebouwing, maar er zijn ook historische dorpskernen, meer stedelijke woonmilieus met appartementen en groenere wijken zoals Skoatterwâld.

Verschillende woonmilieus in de gemeente

Er is sprake van een kwaliteitsopgave in de bestaande woningvoorraad

Renovatie van sociale huurwoningen en investeringen in de particuliere woningvoorraad zijn noodzakelijk om de levensduur van woningen te verlengen en de woningvoorraad te verduurzamen.

In verschillende buurten in onze gemeente is sprake van een eenzijdige woningvoorraad, waar de bouwkundige kwaliteit niet meer volstaat. Dit kan op termijn leiden tot problemen met de verkoop en verhuur van woningen en problemen op het gebied van leefbaarheid. Waar de verkoopbaarheid en verhuurbaarheid van woningen niet meer op peil is te brengen met renovatie, kan herstructurering en vervanging van de woningvoorraad gewenst zijn.

De kwalitatieve opgave wordt het eerst zichtbaar in kwetsbare delen van de woningvoorraad. Met name in oudere woningen en woningen die net na de oorlog zijn gebouwd ligt er een opgave tot verduurzaming. Van de 22300 woningen in Heerenveen is 38% gebouwd voor 1970.

De wijken die zijn gebouwd in de jaren '70 en '80 moeten in de komende tijd hun toekomstwaarde bewijzen. Ook hier kan het noodzakelijk zijn om een deel van de woningvoorraad te renoveren en de openbare ruimte aan te passen. Ook op nieuwere woningen is het verduurzamingsvraagstuk uiteraard ook van toepassing. Voor deze woningen geldt echter dat die over het algemeen beter zijn geïsoleerd en dat hier minder grote stappen nodig zijn om ze energiezuinig te maken.

Extra aandacht voor het centrum

In het centrum van Heerenveen speelt daarnaast het vraagstuk van leegstaande winkelpanden. Hier moet worden nagedacht over transformatie naar andere functies, waarbij de woonfunctie in het centrum kan worden versterkt. Gelet op de bestaande woonvoorraad, zijn hier vooral kwalitatieve toevoegingen gewenst.

Volop recreatiemogelijkheden

Het landschap van Heerenveen strekt zich uit van het bosrijke gebied van de zuidelijke Friese wouden tot de rand van het waterrijke Friese merengebied. Deze landschappelijke diversiteit biedt kansen voor verdere ontwikkeling van verschillende vormen van recreatie. In Heerenveen is een uitgebreid fietsknooppunten- en een fijnmazig wandelknooppuntennetwerk gerealiseerd. Door de gemeente Heerenveen lopen twee belangrijke vaarroutes: de Staande Mastroute en de Turfroute. Veel kernen in de gemeente zijn met de boot bereikbaar. Akkrum is gelegen aan de Staande Mastroute door Friesland en ligt daarmee centraal in het Friese Merengebied

In de gemeente zijn volop recreatiemogelijkheden beschikbaar

Het landschap is daardoor een waardevolle aanvulling op de grotere plaats Heerenveen en de omliggende dorpen, waarbij sommige gebieden in Heerenveen zelfs ook een aantrekkingskracht voor recreanten buiten de gemeente hebben. Denk bijvoorbeeld aan het landgoederenlandschap bij Oranjewoud, waar in het weekend veel mensen komen te wandelen.

Het onderwerp recreatie en toerisme is zowel relevant vanuit leefbaarheid (voorzieningenniveau) als vanuit economisch oogpunt (lokale economie en werkgelegenheid).

Sociale cohesie in de dorpen is sterk

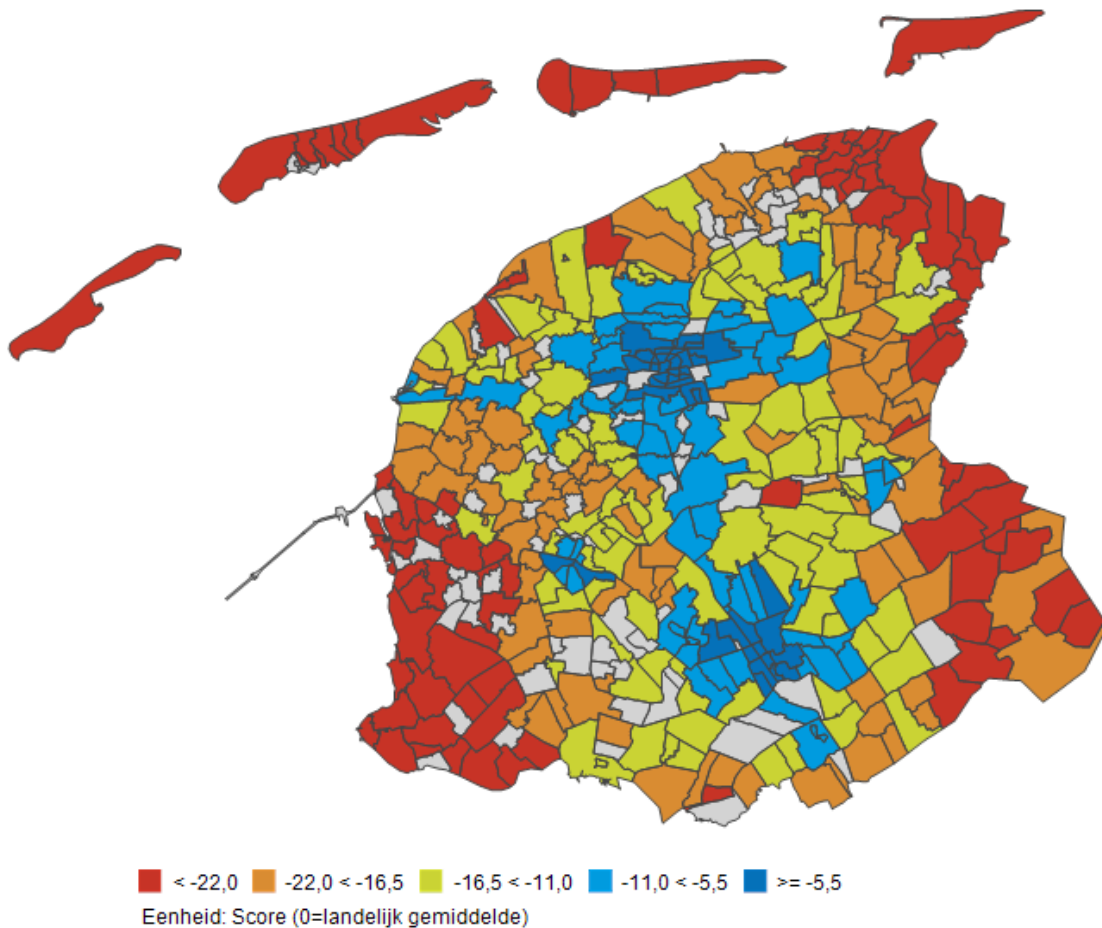
De leefbaarheid in de gemeente Heerenveen is over het algemeen goed te noemen. De meeste regionale voorzieningen bevinden zich in de kern Heerenveen. Voor de dorpen aan de noord- en de oostkant van de gemeente is de afstand tot regionale voorzieningen groter dan voor de kern Heerenveen en de dorpen daar direct omheen. Deze dorpen richten zich dan ook deels op voorzieningen buiten de gemeente (bijvoorbeeld in Grou, Gorredijk, Oosterwolde).

In de dorpen en wijken organiseren inwoners evenementen, runnen voorzieningen zoals sportverenigingen en dorpshuizen en doen allerlei soorten vrijwilligerswerk. Met name in de kleinere dorpen kent men elkaar en is de

sociale cohesie groot. Voorzieningen als scholen, sportverenigingen en dorpshuizen worden erg gewaardeerd als plek om elkaar te ontmoeten. In veel dorpen en wijken is zo'n ontmoetingsplek aanwezig.

De leefbaarheid en sociale cohesie in de dorpen is sterk

Leefbaarheidsscore ten opzichte van het landelijk gemiddelde (bron: Ministerie van BZK)

... maar er zijn ook zorgen

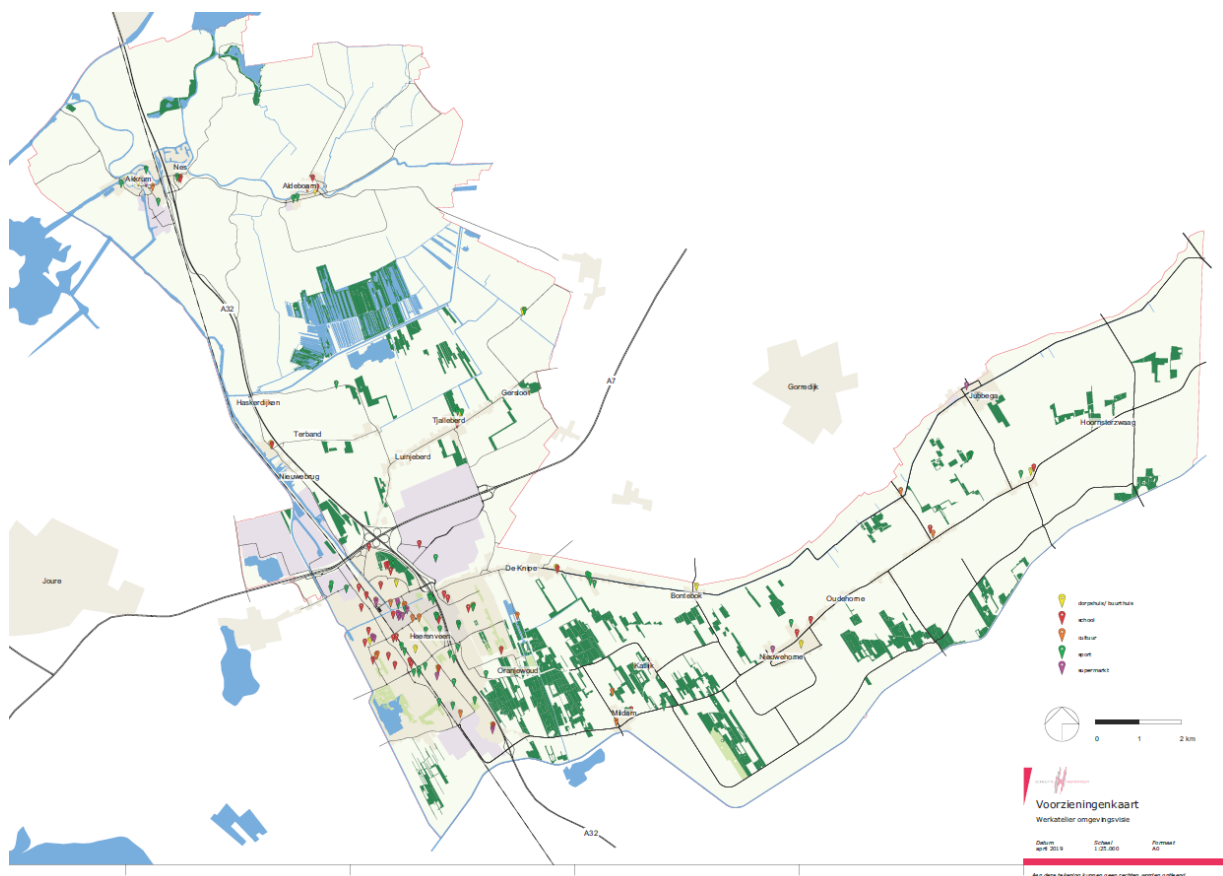
Uit de Omgevingsdialogen blijkt dat inwoners zich ook zorgen maken over maatschappelijke problemen zoals eenzaamheid en de individualisering in de samenleving. Op sommige plekken ontbreken voorzieningen of komen deze onder druk te staan door een gebrek aan nieuwe leerlingen of leden. Ook zijn er steeds meer problemen om vrijwilligers te vinden.

Over autonome dorpen en woondorpen

Bij veel bewoners bestaat het beeld dat het dorp alleen leefbaar kan blijven door de lokale voorzieningen te behouden. Daarvoor moet het dorp groeien en de uitstroom van jongeren worden tegengegaan. Wetenschappers nuanceren dit beeld. Volgens hen wordt leefbaarheid juist steeds minder bepaald door de lokale beschikbaarheid van voorzieningen en steeds meer door de kwaliteit van de woonomgeving en door de aanwezigheid van sociaal en menselijk kapitaal. Voorzieningen moeten echter wel bereikbaar blijven.

Frans Thissen (hoogleraar UvA) beschrijft de overgang van autonome dorpen naar woondorpen. In autonome dorpen met veel bewoners, die er geboren en getogen zijn en met dagelijkse activiteiten vooral in het eigen dorp, wordt leefbaarheid vaker beoordeeld op grond van het voorzieningenniveau. Deze autonome dorpen veranderen door processen als vergrijzing en schaalvergroting en door de komst van mensen van buitenaf die rustig willen wonen in woondorpen.

In een woondorp dagelijkse activiteiten zijn buiten het dorp. De leefbaarheid wordt vaker beoordeeld op grond van de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Hij concludeert verder dat de vitaliteit van een woondorp voor een groot deel wordt bepaald door in hoeverre het dorp in staat is om sociaal en menselijk kapitaal aan te trekken en te benutten voor lokale initiatieven en activiteiten.

Spreading van voorzieningen

Te behouden en te versterken (overige) kwaliteiten:

- Op sommige plekken verbeteren van de kwaliteit van de woonvoorraad
- Behoud van de leefbaarheid in wijken en dorpen

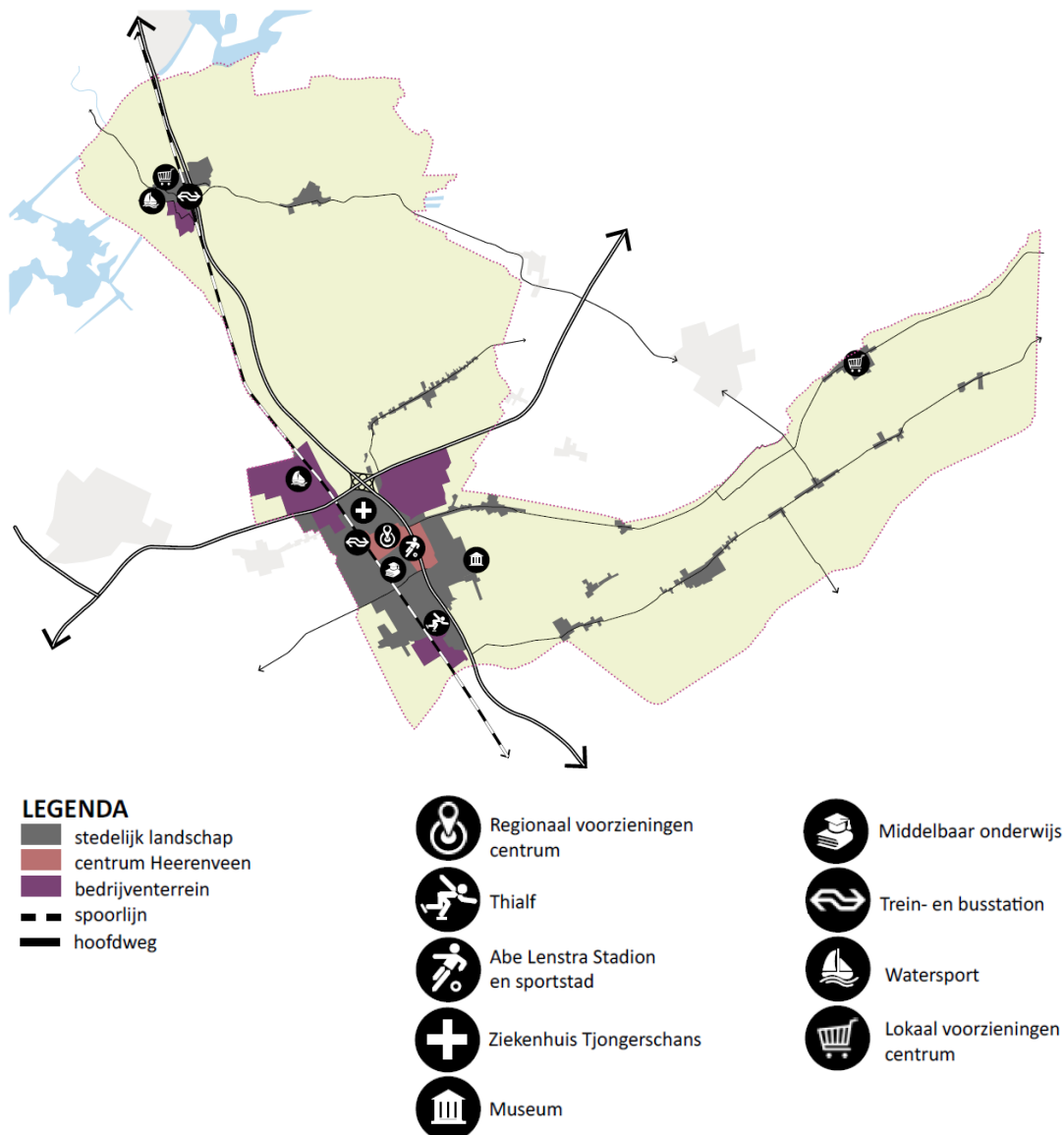
2.9 Regionaal centrum voor werkgelegenheid en voorzieningen

(Boven)regionale voorzieningen

Door de realisatie van een spoorverbinding met Arnhem in 1865, werd de bereikbaarheid van Heerenveen met de rest van Nederland sterk verbeterd. Deze (boven)regionale verbinding gaf de streekfunctie van Heerenveen ook een impuls. Deze nam verder toe toen er vanaf de late negentiende eeuw scholen, een ziekenhuis, een wedstrijdsbaan en voetbalstadion werden gebouwd. Deze regionale functie als voorzieningen- en werkgelegenheidscentrum heeft Heerenveen nog steeds.

In Heerenveen zijn verschillende voorzieningen gevestigd, waarvan een deel ook een bovenregionale, landelijke uitstraling heeft (zie ook de volgende paragraaf). Thialf en SC Heerenveen vormen bovenregionale voorzieningen, die vooral tijdens sportevenementen worden bezocht. Museum Belvédère trekt jaarlijks ca. 50.000 bezoekers, Museum Heerenveen en de Ekokathedraal rond de 10.000. Parklandschap Oranjewoud trekt regionaal en bovenregionaal vele bezoekers.

In het onderstaande kaartje zijn de regionale voorzieningen aangeduid:

Regionale voorzieningen en werklocaties in en rond Heerenveen

Landelijk bekend als (top)sportgemeente

Wie aan de andere kant van het land Heerenveen noemt, heeft het al snel over Thialf of over voetbal. Heerenveen staat bekend als (top)sportgemeente. Dit profiel wordt verder ondersteund door voorzieningen als het Centrum voor Topsport en Onderwijs en evenementen. Daarnaast zijn er diverse (inter)nationale sportevenementen als de Survivalrun in de Knipe en de Healthy Ageing Tour. Dit is een sterk merk dat gekoesterd en uitgebouwd kan worden.

Heerenveen kent twee stadiongebieden met elk een eigen profiel en identiteit. In beide gebieden zijn er mogelijkheden om de synergie en multifunctioneel gebruik te vergroten (combinatiebezoek en dubbelgebruik parkeerplaatsen).

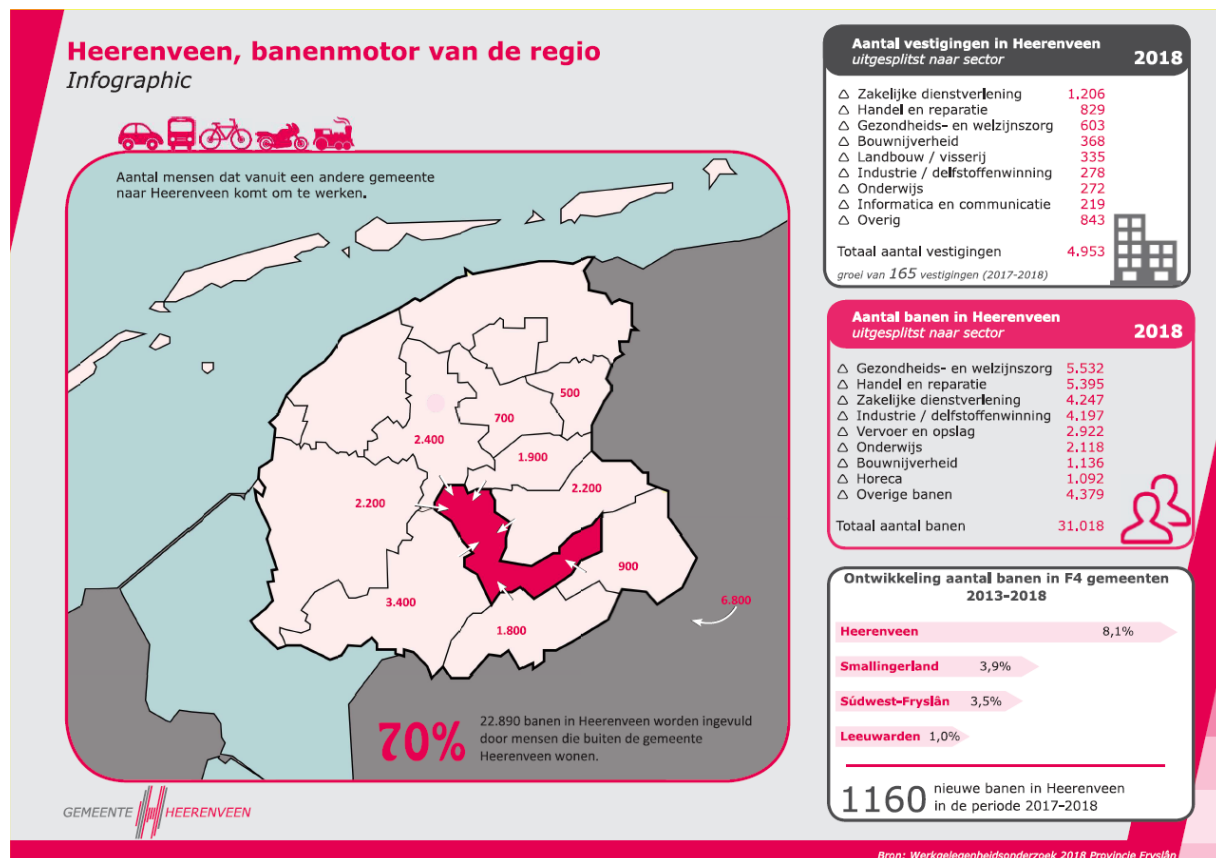
Sportstad

Regionale economie

Heerenveen is een belangrijke banenmotor voor de regio. De werkgelegenheid in Heerenveen is in de afgelopen jaren veel harder gegroeid dan in andere Friese steden. Het aandeel werkgelegenheid van Heerenveen in de provincie Friesland is toegenomen van 8,5% (in 2000) naar 10,3% (in 2017).

Net als in de andere F4-gemeenten vertegenwoordigen de sectoren (gezondheids)zorg en zakelijke dienstverlening, handel & reparatie en industrie een groot deel van de werkgelegenheid. Grootste werkgever in de gemeente is ziekenhuis Tjongerschans. Daarnaast is in Heerenveen ook de sector vervoer, opslag & communicatie relatief groot. Dit direct hangt samen met de ligging nabij de snelwegen A32 en A7.

Veel inwoners uit omliggende gemeenten werken in Heerenveen, terwijl de uitgaande pendel beperkter is. Er is daardoor geen 1-op-1 koppeling tussen groei van de economie en afname van het aantal werklozen in Heerenveen. Dit komt door een mismatch op de arbeidsmarkt (onvoldoende gekwalificeerd personeel voor kanssectoren als gezondheid, bouw, horeca en logistiek).

Infografic Heerenveen banenmotor van de regio

Bedrijventerreinen en kantoren

Binnen de gemeente is een groot deel van de werkgelegenheid geconcentreerd op de bedrijventerreinen, kantoren en detailhandelsgebieden in Heerenveen (ca. 80%). De grootste werkgelegenheidsontwikkeling in de afgelopen 10 jaar heeft zich voorgedaan op het Internationaal Businesssterrein Fryslân (IBF).

Op bedrijventerrein IBF, de Kavel, Haskerveen en Spikerboor zijn op dit moment uitgifbare kavels beschikbaar (per 1 mei 2018 nog 55 ha netto). Daarnaast heeft de gemeente in het verleden gronden in het gebied Klaverblad Noordoost aangekocht. Deze gronden worden gezien als toekomstige (zachte) voorraad (zie paragraaf 7.3). Qua kantoren is er geen behoefte aan nieuwe plancapaciteit. In het Stationsgebied (3.500 m²) en aan de Abe Lenstra Boulevard (9.000 m²) zijn nog voldoende mogelijkheden om kantoren te realiseren.

In de regio Zuidoost-Friesland bestaat net als in de hele provincie Fryslân kwantitatief een fors overschot aan bedrijventerreinen. Tegelijkertijd is er sprake van een mismatch tussen vraag en aanbod, waardoor er wel behoefte aan nieuwe ontwikkelingen is. Hierover zijn recent nieuwe regionale afspraken gemaakt

Kansen voor de circulaire economie

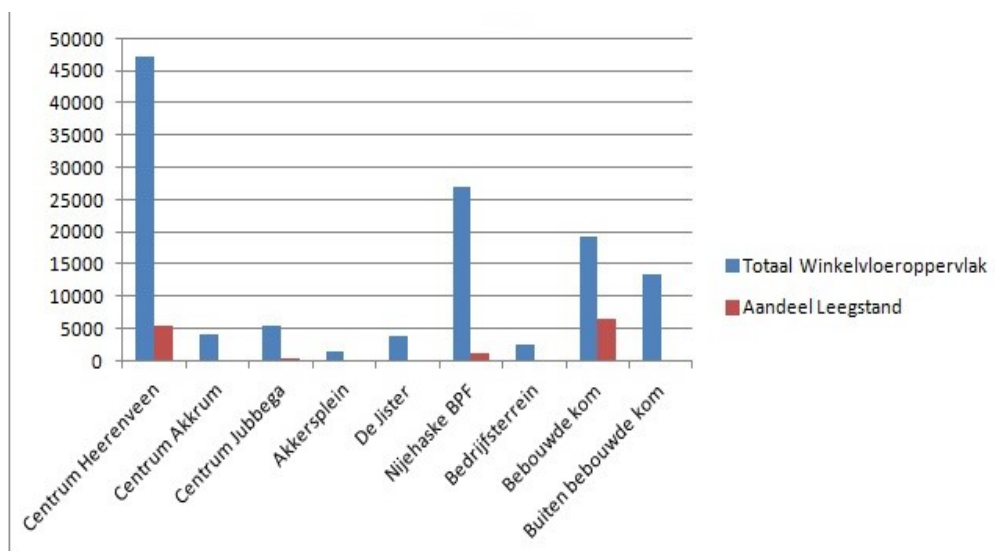
Binnen de gemeente is een mix van grote en kleine bedrijven die van betekenis kunnen zijn voor de circulaire economie. Er zijn verschillende sectoren zijn waarin veel grondstoffen omgaan zoals de (zuivel)industrie, de behandeling van afvalwater en afvalverwerker Omrin. We willen met provincie, Circulair Fryslân en ondernemers in de potentie van afvalstromen en grondstoffen in de regio verder in beeld brengen. Door het inzetten van een grondstoffenmakelaar worden kansen voor verbinding en verwaarding van grondstoffen verder vergroot.

De recent vastgelegde komst van het Nationaal Testcentrum Circulair Plastic biedt een belangrijke impuls voor de verbetering van de kunststofketen door meer kennis, samenwerking en innovatie. Het NTCP gaat actief werken aan het verbeteren van de technieken voor sorteren en recyclen van kunststof verpakkingen. Daarnaast krijgt het NTCP een publieksfunctie.

Detailhandel

Het centrum van Heerenveen is de belangrijkste detailhandelslocatie in de regio. Het centrum bevat vooral aanbod in de sector Mode en Luxe. Opvallend is verder dat het dagelijkse aanbod in Heerenveen voor het overgrote deel in het centrumgebied te vinden is. Naast Heerenveen hebben de dorpen Akkrum en Jubbega een verzorgende functie voor de omliggende dorpen. De winkels aan het Akkerplein, de Jister, in Nieuwehorne en Aldeboarn hebben een lokale functie.

De concentratie van detailhandel zet zich ook in deze gemeente voort. Tussen 2007 en 2017 is het aandeel van Heerenveen in de gemeentelijke detailhandelsoppervlakte toegenomen van 83% naar bijna 85%. In Heerenveen is overigens ook sprake van de meeste leegstand in onze gemeente. Voor de gehele gemeente ligt de leegstand in de detailhandel gemiddeld op ongeveer 10,5%.

Hoeveelheid winkelvloeroppervlak en leegstand per winkelgebied
(bron: Locatus Online, 2018)

Meer verblijfskwaliteit gewenst in de centrumgebieden

Wat maakt een plaats aantrekkelijk om te wonen? Een mooi huis en een fijne woonomgeving zijn belangrijk, maar er is ook behoefte aan het ontmoeten van mensen, ontspanning en ontplooiing. Een goed cultuuraanbod, aantrekkelijke evenementen en goede sportvoorzieningen dragen daar aan bij.

Het centrum van Heerenveen is een plek waar veel inwoners uit onze gemeente en de omliggende gemeenten naartoe komen. Maar het centrum heeft meer potentie. Uit de G1000-bijeenkomsten gebleken dat mensen het centrum van Heerenveen zien als een plek waar ontmoeting en verbinding meer ruimte moet krijgen. Het toevoegen van verblijfskwaliteit in het centrum is voor de komende jaren daarom een belangrijke opgave. Uiteraard geldt dit ook voor andere centrumgebieden die een meer lokaal verzorgende functie hebben, zoals Akkrum en Jubbega.

Tijdens de burgerraad zijn 47 voorstellen voor het centrum aangenomen

Economie van het buitengebied

In het buitengebied van Heerenveen zijn vooral melkveebedrijven actief. Sinds 2014 is het aantal (volwaardige) landbouwbedrijven afgenomen met 19%, terwijl het landbouwareaal ongeveer gelijk is gebleven (bron: landbouwtelling CBS, 2018). Dit betekent dat er sprake is van schaalvergroting. Vrijkomende agrarische gebouwen worden deels hergebruikt voor woon-, zorg- en bedrijfsfuncties, waaronder recreatieve- en toeristische bedrijven.

Te behouden en te versterken kernkwaliteiten:

- Benutten van het imago als (top)sportgemeente voor het aantrekken van bedrijven en evenementen
- Versterken van de aantrekkingskracht op beide stadionlocaties
- Behouden en uitbouwen regionaal voorzieningenniveau van Heerenveen

Te behouden en te versterken (overige) kwaliteiten:

- Behouden lokaal voorzieningenniveau in de dorpen
- Versterken van de verblijfskwaliteit in de centrumgebieden van Heerenveen, Akkrum, Jubbega en Aldeboarn

Bijlage 3 Ontwikkelingen en trends op het gebied van de fysieke leefomgeving

De fysieke leefomgeving verandert. Schoksgewijs doen zich veranderingen voor die de samenleving en de fysieke omgeving ingrijpend kunnen veranderen. Daarbij zijn er veel onzekerheden. Ontwikkelingen lijken elkaar steeds sneller op te volgen en van sommige ontwikkelingen is de uitkomst nog niet eenduidig. Dit betekent dat trends uit het verleden niet altijd kunnen worden doorgetrokken naar de toekomst en dat we geen blauwdruk kunnen maken voor de toekomst. We houden hier rekening mee door de Omgevingsvisie regelmatig te actualiseren.

De ontwikkelingen en trends in dit hoofdstuk bepalen samen met de inbreng uit de samenleving, welke keuzes rond grote opgaven centraal staan in de Beleidskoers fysieke leefomgeving.

1.1 Demografische verandering en ontwikkelingen in de samenleving

Wereldwijde bevolkingsontwikkeling

Wereldwijd zien we verschuivingen in de bevolkingsaantallen. De wereldbevolking groeit volgens prognoses van de VN van 7 miljard mensen in 2016 tot 8,1 à 10,6 miljard in 2050. In Europa als geheel neemt de bevolking af. Stedelijke regio's blijven groeien en economische migranten trekken vooral naar de rijkere regio's; daarbuiten nemen bevolking, voorzieningen en mobiliteit overwegend af¹.

Ook vluchtelingen zijn mobieler en leggen grotere afstanden af; de ongelijke verdeling van natuurlijke hulpbronnen in de wereld blijft een bron van geopolitieke spanningen en economische onzekerheden. Ook Fryslân kan hierdoor weer te maken krijgen met opvang van meer vluchtelingen.

Bevolkingsontwikkeling (tot 2040)

Voor de toekomst zijn verschillende regionale bevolkingsprognoses gemaakt. In 2016 zijn door Provincie Fryslân Bevolkings- en Huishoudensprognoses gemaakt voor de regio Zuidoost Fryslân.

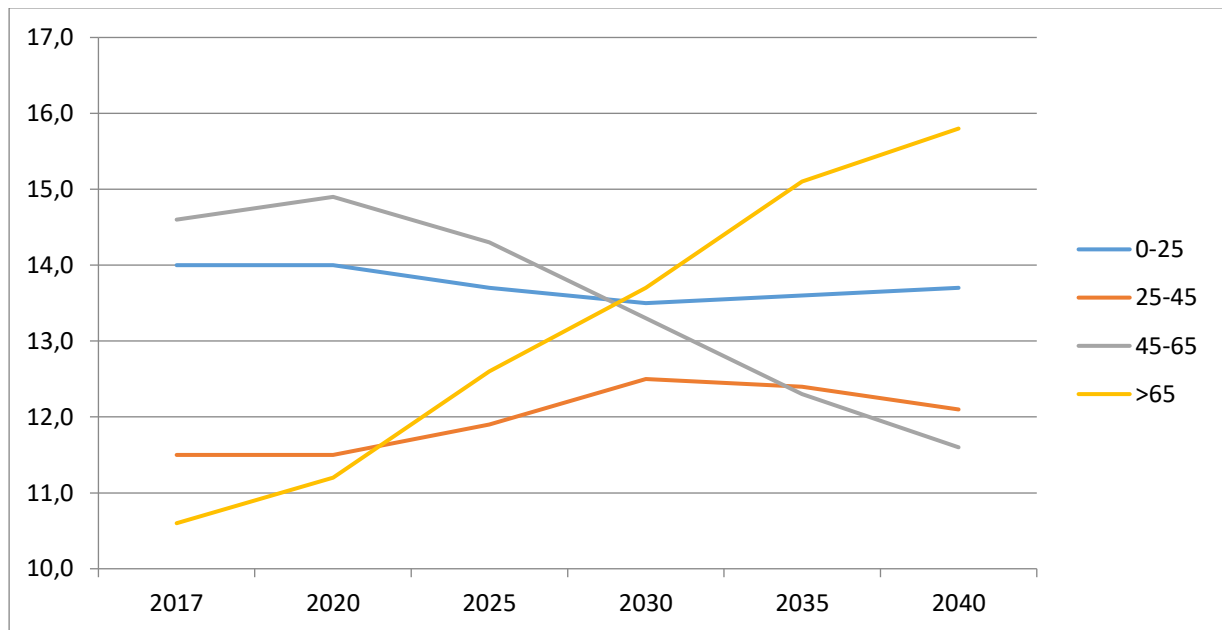
Daarnaast geven de regionale bevolkingsprognoses uit 2016 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) specifieke cijfers op gemeenteniveau.

Deze prognoses laten gezamenlijk het onderstaande beeld zien:

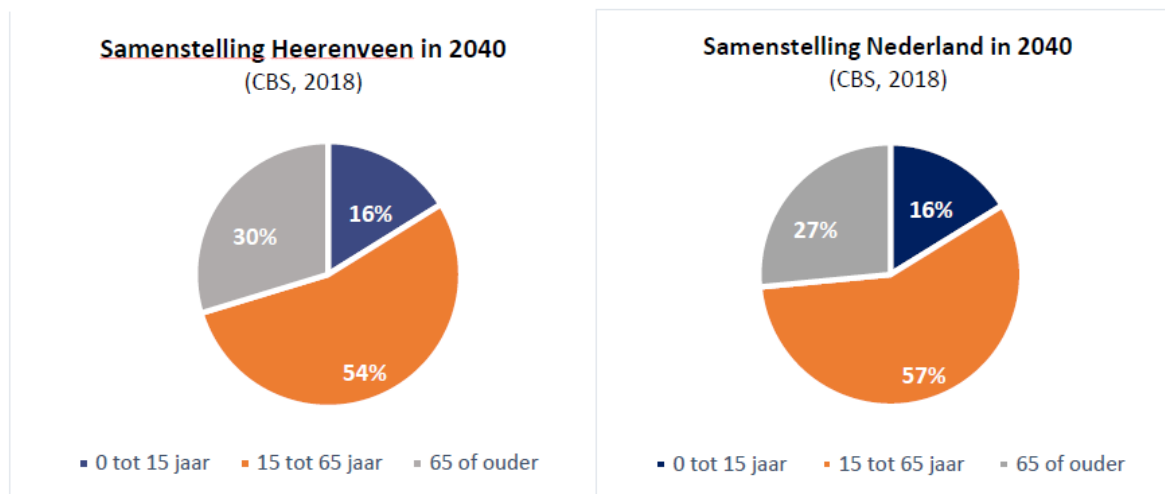
- In Zuidoost-Friesland krimpt de bevolking vanaf 2020, wel blijft het aantal huishoudens nog enige tijd doorgroeien, waarbij vooral het aantal eenpersoonshuishoudens toeneemt.
- De dynamiek op landelijk niveau heeft consequenties voor Fryslân: vooral hoger opgeleiden en studenten vertrekken richting de Randstad en andere grote steden. Ook op regionale en gemeentelijke schaal is een trek naar grotere plaatsen waar te nemen.
- In Heerenveen blijft nog tot 2030/2035 sprake van een gestage bevolkingsgroei. Na 2035 krimpt de bevolking ook in de gemeente Heerenveen;
- Bevolkingsgroei wordt vooral veroorzaakt door binnenlandse migratie (verhuizing vanuit andere gemeentes). Het aantal geboortes en sterftes houdt elkaar tot 2030 in evenwicht. Op termijn ligt het aantal sterftes hoger dan het aantal geboortes.

¹ De Agenda en De opgaven voor de Nationale Omgevingsvisie; PBL, Verkenning Omgevingsopgaven, Den Haag 2016.

- Met name in de leeftijdsklasse boven de 65 is sprake van een sterke toename. In de leeftijdsklasse 45-65 neemt de bevolking na 2020 sterk af, terwijl in de leeftijdsklasse 0-25 en 25-45 stabiel is. Dit betekent dat de hoeveelheid ouderen sterk toeneemt, dat het aantal jongeren stabiliseert en dat de beroepsbevolking afneemt (zie figuur 4.1);
- In Heerenveen zet deze vergrijzing sterker door dan in de rest van Nederland. In 2040 is 30% van de bevolking in Heerveen 65-plus tegenover 27% in Nederland. De beroepsbevolking is navenant kleiner.

Figuur 3.1 Verwachte samenstelling van de bevolking 2017-2040, naar leeftijdsklasse (bron: Regionale bevolkingsprognose CBS/PBL, 2016)

Figuur 3.2 Samenstelling van de bevolking in 2040

De huishoudensgroei en de vraag naar nieuwbouw neemt af

In onze gemeente blijft het aantal huishoudens voorlopig nog groeien. Daardoor blijft er tot 2035 vraag naar nieuwe woningen. Rond 2035 slaat de groei van het aantal huishoudens om in krimp. Ook daarna blijft er behoefte aan nieuwe woningen, ook al is er dan vooral sprake van een kwalitatieve behoefte (vervanging van verouderde woonvoorraad).

De vraag naar woningen is niet overal in de gemeente hetzelfde. We verwachten dat de trek naar grotere plaatsen doorzet en vraag naar woningen op goed bereikbare plekken toeneemt. De kans op vraaguitval hangt onder andere af van de woningkwaliteit, energiezuinigheid, voorzieningen en bereikbaarheid. Op korte afstand kunnen er soms grote verschillen zijn en ook in de grotere kernen zijn minder gewilde wijken.

Nu al zijn er plekken waar de vraag naar woningen afneemt en waar het aantal inwoners daalt (vraaguitval). Ook op die plekken is het belangrijk dat we blijven investeren in kwaliteit, zodat er geen gaten vallen in de kleinere dorpen. Dit kan betekenen dat op plekken die worden vernieuwd, minder woningen worden teruggebouwd.

Kwaliteitsopgave

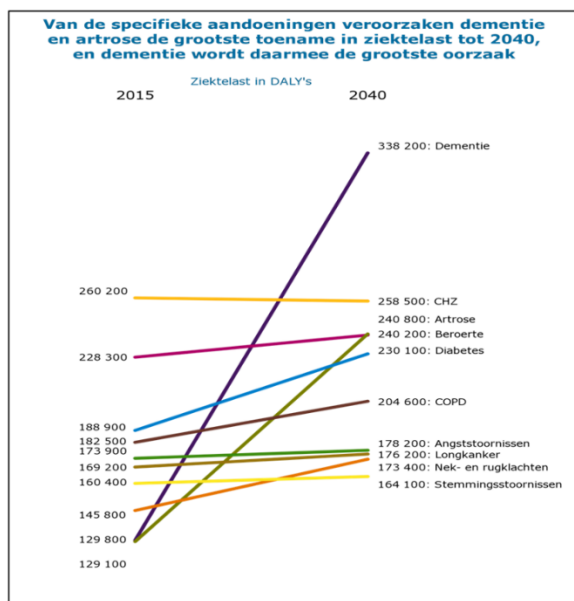
Op de woningmarkt is steeds meer sprake van een kwaliteitsopgave. De bestaande woningvoorraad moet ook in de toekomst geschikt blijven voor de bevolking die er dan is. Omdat er in de toekomst meer ouderen zijn en deze langer thuis wonen, moeten meer woningen geschikt levensloopbestendig worden gemaakt of worden aangepast op een toenemende zorgbehoefte. Daarnaast is er nu een grote groep ouderen waarvan de woningen in de toekomst op de woningmarkt komen. Hoe zorgen we ervoor dat die woningen verkoopbaar blijven?

De woonomgeving moet worden aangepast aan veranderende omstandigheden

Daarnaast is het belangrijk dat de woonomgeving aantrekkelijk is en dat die wordt aangepast aan veranderende omstandigheden. De vergrijzing vraagt op bepaalde plekken om een andere inrichting van de openbare ruimte. Ouderen die slecht ter been zijn of dementerend, bewegen en oriënteren zich op een hele andere manier dan kinderen en jonge mensen. Omdat kinderen graag samen spelen, moeten in verschillende wijken en dorpen het aantal speeltuinen in overeenstemming worden gebracht met het toekomstige aantal kinderen.

Gevolgen van vergrijzing voor de volksgezondheid

In de komende jaren heeft de vergrijzing gevolgen voor de gezondheid en het gebruik van voorzieningen. Doordat de babyboomgeneratie de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en mensen langer leven, neemt de bevolkingsgroep ouder dan 65 sterk toe. Doordat we ouder worden, blijven we langer vitaal. Wel ontstaan er meer chronische aandoeningen. Dementie en artrose veroorzaken de grootste toename in ziektelast tot 2040. In de leeftijdscategorie boven 75 jaar verwachten we dat eenzaamheid een groter probleem wordt.

Figuur 3.3 Ontwikkeling van specifieke aandoeningen tot 2040
(bron: Rivm, Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018)

Gevolgen vergrijzing en ontgroening voor de leefbaarheid

Daarnaast zijn vergrijzing en ontgroening van invloed op de leefbaarheid in dorpen en wijken. Voorzieningen staan onder druk doordat de bevolking vergrijst en het aantal basisschoolleerlingen afneemt. Uit de Herijking toekomstperspectief Huisvesting Basisonderwijs blijkt dat in 2030 het aantal basisschoolleerlingen afneemt van 4412 tot 3676 leerlingen (een afname van 17%). Belangrijke kanttekening hierbij is dat de leefbaarheid niet alleen afhangt van de voorzieningen. Leefbaarheid hangt ook samen met onderwerpen als woongenot, veiligheid, sociale cohesie en elkaar kennen.

Voorzieningen kunnen in de komende jaren onder druk komen doordat het aantal de bevolking vergrijst en het aantal basisschoolleerlingen afneemt. Om het voorzieningenniveau in stand te houden, is samenwerking en op sommige plekken samenvoeging noodzakelijk. In het onderwijshuisvestingsplan (2016) worden op dit gebied verschillende haalbaarheidsonderzoeken aangekondigd.

Gezondheid en de leefomgeving

De gezondheid wordt door veel factoren beïnvloed. Volgens onderzoek van het RIVM wordt (landelijk) een groot deel ziektebelasting bepaald door roken (13,1%). Ongeveer 5,7% van de ziektebelasting wordt bepaald door een ongezond milieu (lokale cijfers ontbreken). Een aanzienlijk deel daarvan is te relateren aan fijnstof-uitstoot van verkeer en industrie. Daarnaast hebben een aantal andere oorzaken van ziektebelasting een relatie met de fysieke leefomgeving, zoals een gebrek aan lichamelijke beweging (3,5%) en/of overgewicht (5,2%).

Mobiliteit veranderd

Voor langere ritten wordt vooral de auto gebruikt, zodat 75% van het gereisde aantal kilometers voor rekening van de auto komt. Mensen verplaatsen zich over steeds grotere afstanden per dag en de (auto)mobiliteit blijft toenemen. De samenleving en de techniek blijven veranderen. Mensen worden mobieler, bezit wordt minder belangrijk en de samenleving organiseert meer dingen zelf. Daarnaast zijn er nieuwe technieken op het gebied van duurzaam vervoer en doen op de langere termijn de zelfrijdende auto's wellicht hun intrede. De verhouding autoverkeer/langzaam verkeer wordt gezien als een belangrijk gezondheidsvraagstuk voor Heerenveen, waarbij Heerenveen de ambitie heeft om fietsstad te worden. Doordat e-bike in opkomst is, kan de fiets ook voor langere ritten (>7,5 km) concurrerend worden met de auto.

Organisatiekracht in de samenleving neemt toe

De samenleving transformeert van een centraal en top-down aangestuurde samenleving naar een decentrale, bottom-up samenleving waarin nieuwe verbanden en netwerken zich sterk ontwikkelen. Mensen zijn mondiger en meer deskundig, o.a. doordat veel kennis digitaal toegankelijk is.

Een andere ontwikkeling die speelt is die van een terugtrekkende overheid waarbij verantwoordelijkheden steeds meer worden teruggelegd bij de dorpen en individuen en ondernemers. Burgers en ondernemers nemen hierdoor ook steeds vaker zelf het initiatief om hun leefomgeving aan te passen aan hun wensen.

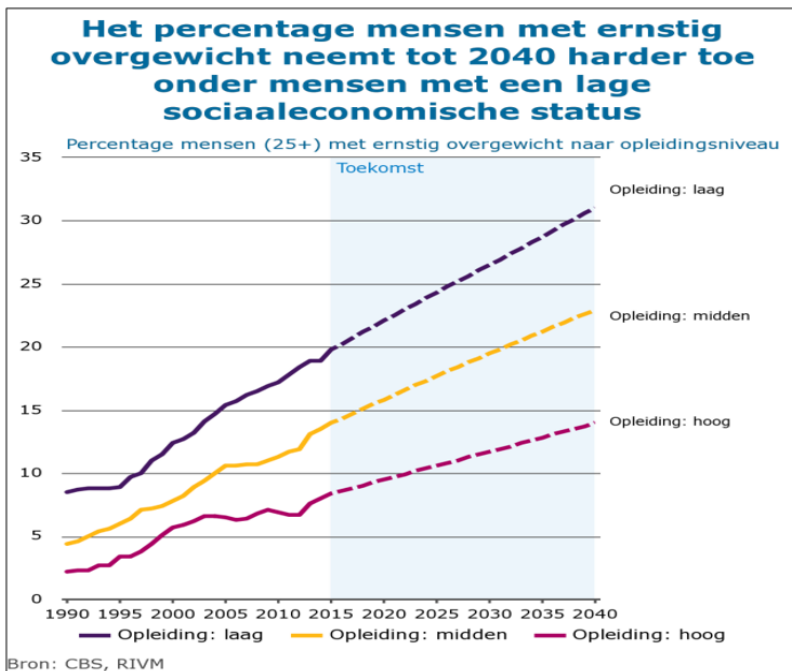
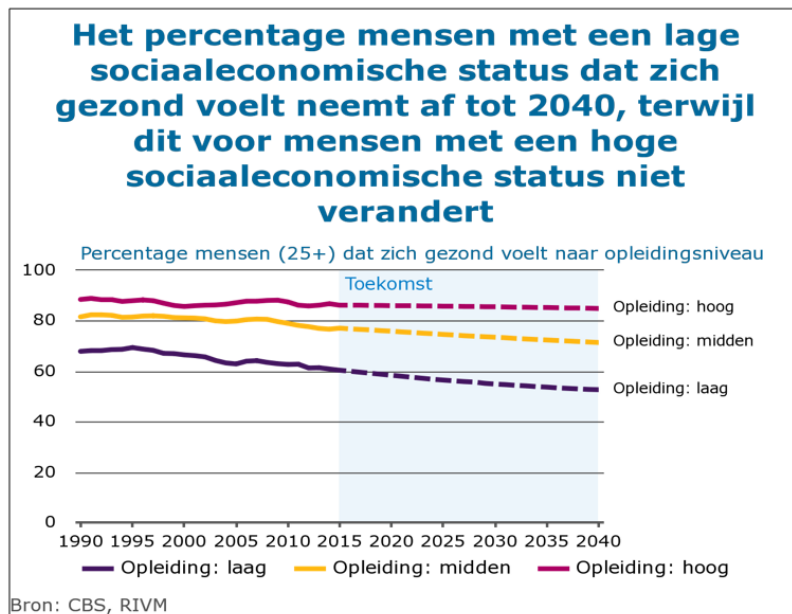
Verschillen tussen bevolkingsgroepen en regio's nemen toe

Niet iedereen lukt het om aan te haken. Verschillen tussen bevolkingsgroepen in de samenleving nemen toe: tussen jong en oud, arm en rijk, hoger opgeleiden en lager- en middelbaar opgeleiden. Dat manifesteert zich onder meer in levensstijl en gezondheid, kwaliteit van de eigen leefomgeving, vrijetijdsbesteding en deelname aan de samenleving.

De beroepsbevolking van Heerenveen kent grote verschillen in opleidingsniveau en inkomensniveau. Het opleidingsniveau is laag, maar Heerenveen heeft ook gemiddeld het hoogste inkomen van Friesland. Eén op zes

inwoners heeft een uitkering, maar het aantal bijstandsuitkeringen neemt recent in snel tempo af (van 1.450 in 2017 naar 1.250 nu).

Een maatschappelijke tweedeling tekent zich af, zowel sociaaleconomisch als maatschappelijk-cultureel. Ook gezondheidsverschillen tussen laag- en hoog opgeleide bevolkingsgroepen nemen toe. Mensen met een lager opleidingsniveau voelen zich minder vaak gezond en hebben vaker last van overgewicht.

Figuur 3.4 Gezondheidsverschillen tussen mensen met een hogere en lagere opleiding nemen toe

De tweedeling manifesteert zich ook ruimtelijk

Groepen mensen wonen in verschillende wijken, waardoor de mogelijkheden van interactie beperkt zijn en de tweedeling zich versterkt (segregatie)². Het systeem van passend toewijzen zorgt ervoor dat er minder diverse groep huurders in een buurt komt te wonen. Mensen met een kleinere portemonnee zijn aangewezen op de goedkoopste categorie huurwoningen, terwijl mensen met een middeninkomen niet meer in de sociale verhuur terecht kunnen. Daarbij komt dat er meer mensen met psychische en sociale problematiek verwacht worden, die zijn aangewezen op de sociale huurvoorraad. Dit alles leidt ertoe dat de leefbaarheid onder druk staat.

Maar ook regionaal zien we fragmentatie: tussen zich snel ontwikkelende steden met kennisintensieve bedrijven en hoogwaardige voorzieningen, en regio's met een krimpende bevolkingsomvang, vergrijzing, ontgroening en tanende voorzieningen.

² SCP, Sociaal en Cultureel rapport, 2014, Verschil in Nederland, 2014; SCP, Niet buiten de burger rekenen, 2016.

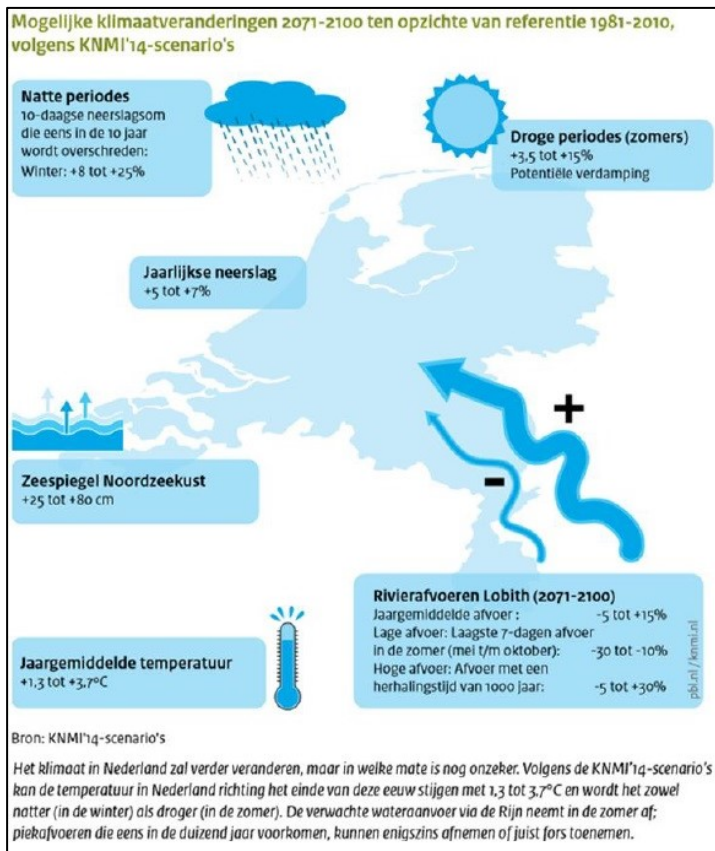
1.2 Klimaatverandering en uitputting natuurlijke voorraden

Klimaatverandering

Van de fysieke factoren is de wereldwijde klimaatverandering de meest ingrijpende: de gemiddelde temperatuur op aarde stijgt door de uitstoot van broeikasgassen (CO₂). De zeespiegel stijgt mee. Uit de KNMI scenario's van 2014 blijkt dat de stijging van de gemiddelde temperatuur tot 2050 in Nederland kan variëren van 1,3 tot 3,7 graden Celsius; op basis hiervan houdt KNMI rekening met een zeespiegelstijging van 25 tot 80 cm in 2085.

Ook op land heeft klimaatverandering allerlei gevolgen:

- Zo verdubbelt naar verwachting het aantal tropische dagen in 2050 ten opzichte van 2015;
- Klimaatverandering leidt in de zomers tot versnelde opwarming van versteende gebieden; de zogenaamde hittestress. Hittestress treedt voornamelijk op in oudere woonwijken, bedrijventerreinen en stadscentra met publieke voorzieningen (bijvoorbeeld ziekenhuizen) waar mensen wonen en verblijven. Het centrum van Heerenveen wordt nu al ervaren als een warme plek. Ook in dorpen als Akkrum en op bedrijventerreinen kan de gebouwde omgeving leiden tot een hogere (gemiddelde) temperatuur in de zomer;
- In de wintermaanden zal het meer regenen; in de lente en zomer minder, maar als het regent, regent het wel heviger. Daarmee nemen de risico's op wateroverlast in lage delen van het landelijk gebied en in stedelijk gebied toe. Zeker voor Fryslân, waarvan bijna 2/3 deel beneden NAP ligt, zijn maatregelen nodig om de veiligheid te kunnen blijven garanderen. Bodemdaling vergroot deze risico's;
- Extremer weer kan ook leiden tot meer ziekten en plagen, met nadelige consequenties voor landbouw en volksgezondheid;
- Andere gevolgen zijn versnelde bodemdaling en paalrot in veengebieden, en beperkte mogelijkheden voor doorspoeling met zoet water zijn; veendijken kunnen door langdurige droogte beschadigd raken.

Figuur 3.5 Mogelijke gevolgen van klimaatverandering

Energietransitie

Klimaatverandering en de (inter-)nationale afspraken die hierover zijn gemaakt, maken de transitie naar hernieuwbare en schone energie tot een urgent vraagstuk. Het jaarlijkse energieverbruik binnen de gemeente Heerenveen bedraagt momenteel ruim 5.000 TJ waarvan ruim 2.000 TJ gebruikt wordt voor transport, ca. 1.280 TJ door particulieren en 1.900 TJ voor het bedrijfsleven. Een groot deel van de huidige energiemix bestaat uit brandstoffenverbruik ten behoeve van transport (38%) en aardgas dat wordt gebruikt voor de industrie, warm water en de verwarming van gebouwen (42%). Een kleiner aandeel bestaat uit elektriciteit. Ongeveer 4% van de energie wordt duurzaam opgewekt, waarbij houtkachels en biobrandstoffen in transport samen een aanzienlijk deel beslaan (ca. 60%).

In de toekomst verwachten we dat een deel van de energietransitie kan worden bereikt door energiebesparing. Voor de resterende energievraag zijn verschillende opties denkbaar, waarbij de verwachting is dat een deel van de benodigde energie voor vervoer en verwarming straks wordt geleverd door middel van elektriciteit.

De gevolgen van deze transitie zullen hoe dan ook te zien zijn in het straatbeeld en in het landelijk gebied. De bovenstaande figuur geeft een indicatie van de hoeveelheid zonnepanelen, windmolens, geothermie of biomassa die nodig is om voldoende elektriciteit, warmte en brandstof te leveren voor de gemeente.

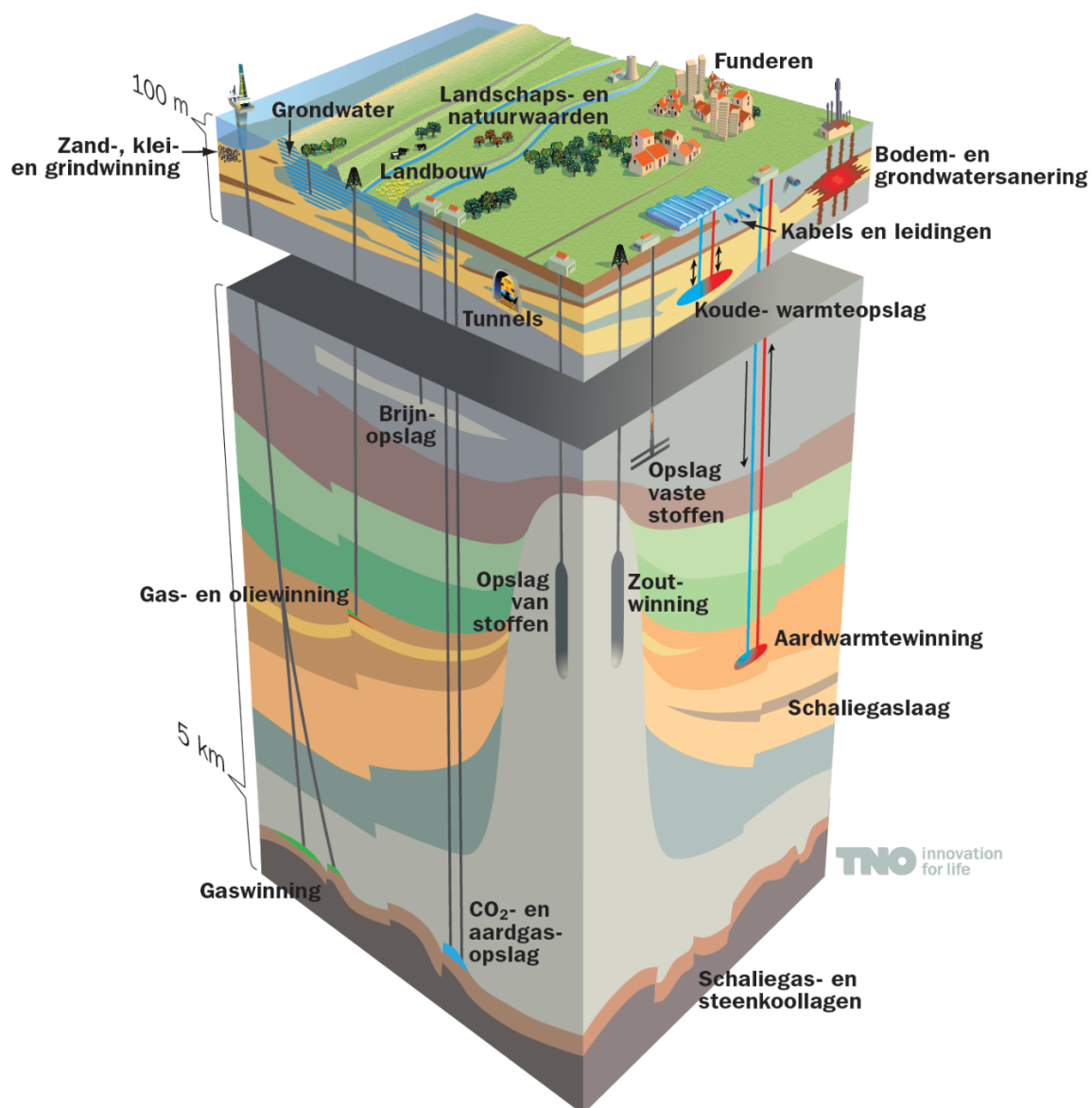

Figuur 3.6 de opgave op het gebied van de energietransitie is ook een ruimtelijke opgave

Het wordt drukker in de bodem en ondergrond

Het wordt drukker in de ondergrond. In de diepe ondergrond kunnen ruimteclaims voor gaswinning, geothermie en drinkwaterwinning elkaar bijten. Het Rijk heeft daarom met de Structuurvisie Ondergrond (STRONG) een stap gezet in de ordening van de diepe ondergrond. Meer aan de oppervlakte zoeken we ruimte voor waterberging, bomen, kabels en leidingen. Daarnaast willen we nieuwe netten aanleggen om energie te transporteren (warmtenetten, verzwaarde elektriciteitsnetten) en om te communiceren (glasvezel).

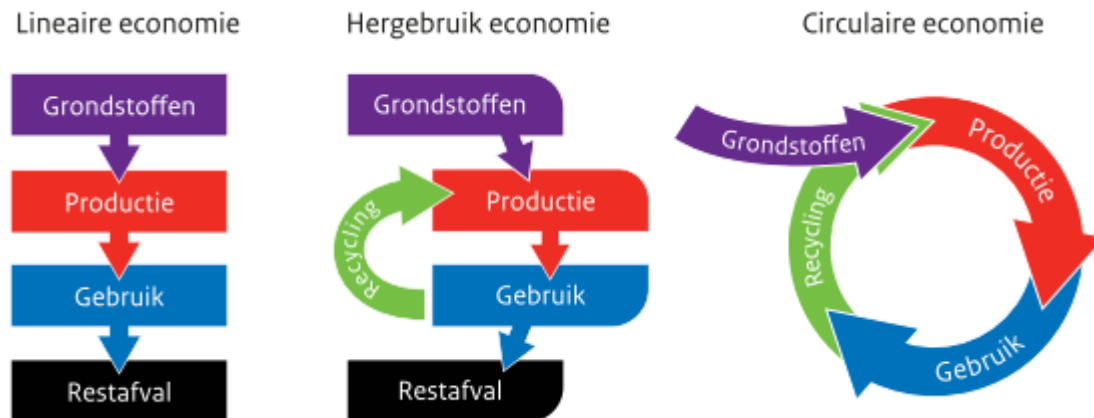
De energietransitie vraagt om een nieuwe ordening van de ondergrond: wat doen we met de gasleidingen? Hoe zorgen we er voor dat de warmtenetten en drinkwaterleidingen voldoende uit elkaar liggen zodat deze niet opwarmen? Hoe gaan we om met “verweesde” kabels en leidingen waarvan we niet precies weten of ze in gebruik zijn en die wel ruimte innemen? Daarnaast zitten er verschillende waarden in de ondergrond die we willen benutten voor maatschappelijke opgaven of willen beschermen voor ons nageslacht (zie paragraaf 3.2).

Figuur 3.7 Schematische dwarsdoorsnede van de bodem en ondergrond

Transitie naar een circulaire economie

Onze economie is ingericht volgens een lineair model: grondstoffen worden onttrokken aan de natuur, verwerkt tot producten en na gebruik worden afgevoerd als afval. Door uitputting van natuurlijke voorraden, worden bepaalde grond- en hulpstoffen op termijn schaars en zijn onaanvaardbare kostenstijgingen het gevolg. Schaarste en milieudruk vragen om een economisch model dat is ingericht op hergebruik en waarin afval niet meer bestaat; een circulaire economie.

Figuur 3.8 Van lineaire naar circulaire economie

Vitaliteit van het landelijk gebied

Hetzelfde geldt in zekere zin voor de vitaliteit van het landelijk gebied. De mens is door de eeuwen heen uitstekend in staat gebleken om zijn omgeving naar zijn hand te zetten. Door ingrepen als inpolderen, land bewerken, bebouwen, waterbeheer, maaien en begrazen zijn de huidige cultuurlandschappen gevormd. Door dit soort ingrepen zijn natuurlijke evenwichten verstoord waardoor we nu voor nieuwe opgaven komen te staan, denk aan de degradatie van ecosystemen en afname van de biodiversiteit. Door ruilverkaveling en het vergroten van percelen zijn kenmerkende landschapselementen als houtsingels en slotenpatronen op verschillende plekken verdwenen.

Bodemvruchtbaarheid en bodemverdichting

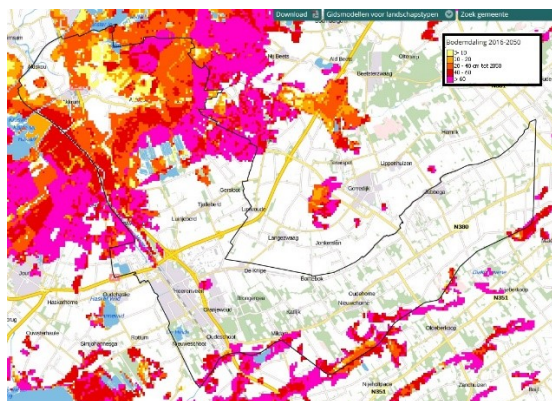
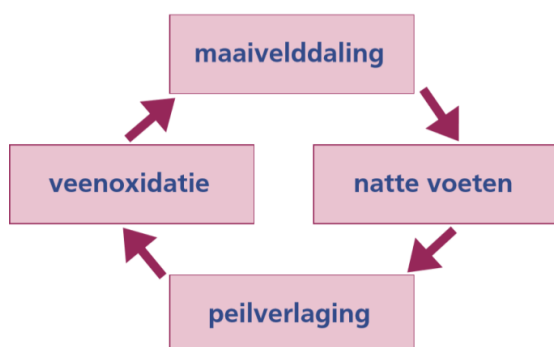
Op sommige plekken wordt de natuurlijke bodemvruchtbaarheid aangetast en de (mineralen)balans in de grond verstoord. Naast uitputting van de grond is bodemverdichting een probleem voor het functioneren van het natuurlijk bodemsysteem. Door bewerking met zware machines is de bodem verdicht, waardoor de bovenste grondlaag als het ware als een deksel op de lagen daaronder ligt. Gevolg is dat deze bovenlaag slecht water en lucht doorlaat.

Dit speelt met name op veenbodems, waar de grond makkelijk wordt samengedrukt. Een gezonde bodem moet makkelijk een bui van 40 tot 50 mm water op een dag kunnen absorberen. Verdichting zorgt ervoor:

- dat het meeste water rechtstreeks naar de sloot wordt afgevoerd;
- weinig water wordt toegevoegd aan het grondwater er weinig vocht wordt vast gehouden;
- dat door een tekort aan doorworteling er ook onvoldoende volume aan poriën in de bodem aanwezig is, waardoor er maar in geringe mate sprake is van capillaire opstijging van grondwater. Deze twee zaken maken dat de bodem direct onder de verdichte bovenlaag droog komt te liggen en zelfs in de winter droog blijft.

De bodem rond Aldeboarn en de Deelen daalt door veenoxidatie

Door ontwatering van het veen daalt de bodem in het gebied rondom Aldeboarn en de Deelen. De effecten van bodemdaling zijn onomkeerbaar en ingrijpend voor de inrichting en het gebruik van het gebied, en daarom ook voor de mensen die er wonen, werken en recreëren. Wanneer we het huidige beleid en de huidige maatregelen doorzetten is het veen over honderd jaar nagenoeg verdwenen.

Figuur 3.9 De veenbodem daalt door een cyclisch proces van maaivelddaling, peilverlaging en veenoxidatie

De veenweideproblematiek leidt tot verschillende effecten voor de leefomgeving:

- Verdroging van hoger gelegen natuurgebieden (zoals de Deelen) en landbouwgronden;
- Versnippering van het waterbeheer;
- Droogstaande fundering;
- Verzakkende wegen en riolering;
- 30% van de Friese CO₂-uitstoot komt door afbraak van het veen in Friesland;
- Afname bodemvruchtbaarheid;
- Verdwijnen landschappelijke kenmerken, archeologische waarden en natuurwaarden.

Terugloop van de biodiversiteit

In Nederland is de biodiversiteit teruggelopen naar ca. 15% van de oorspronkelijke, ongestoorde natuursituatie. Nederland voldoet nog niet aan de Europese doelstelling om soorten en habitattypen in gunstige staat te brengen en te houden. In Fryslân is vooral de afname van de aantallen weidevogelsoorten opvallend.

Door ontwatering van het veen zullen natuurwaarden die zijn gerelateerd aan de veenbodem op termijn verdwijnen. Plantensoorten die gedijen in natte omstandigheden en vaak zeldzaam zijn, nemen af en voor weidevogels blijft minder voedsel beschikbaar (zie onderstand kader). Op de zandgronden zijn problemen met vermesting en verdroging aan de orde.

Op de lange termijn tast de vershraling van het landschap ook de economie in het gebied aan. Een landschap zonder onderscheidende kenmerken is niet aantrekkelijk om te wonen of te recreëren en op een bodem die zijn natuurlijke vruchtbaarheid verliest, kun je geen landbouw bedrijven. De afname van biodiversiteit, de aantasting van landschappen vragen daarom om een duurzamere verdienmodellen voor het landelijk gebied.

Het landelijk gebied krijgt te maken met nieuwe ruimteclaims

Door nieuwe stedelijke functies is het landschap rondom Heerenveen de afgelopen decennia flink veranderd (bedrijventerreinen, woningbouw). Daarnaast zijn op verschillende plekken karakteristieke landschapselementen verdwenen door ruilverkaveling en schaalvergrotingsprocessen in de landbouw. Het landschap rondom Heerenveen staat onder druk door de ruimtevraag die nieuwe stedelijke functies met zich mee brengen. Voor het buitengebied van de gemeente geldt dat ook de energietransitie, aanpassing aan klimaatveranderingen en recreatie nieuwe ruimteclaims met zich meebrengen.

1.3 Technologische ontwikkelingen en verandering van de economie

Algemene trends op het gebied van arbeidsmarkt en economie

In het kennisdocument *Trends, cijfers en ontwikkelingen Friese Leefomgeving (2017)* worden een aantal mondiale ontwikkelingen in de mondiale economie benoemd die ook voor de fysieke leefomgeving op Friese schaal gevolgen kunnen hebben:

- Arbeid is mobieler en flexibeler geworden, mede door de digitale mogelijkheden. Mensen zijn minder gebonden aan een vaste werkplek, en werken vaker in wisselende verbanden (vast, flexibel en mengvormen). Vooral voor hoger opgeleiden heeft de arbeidsmarkt een internationaal karakter. Het zwaartepunt in de wereldeconomie verschuift, met name naar groei landen in Azië;
- Er is een overgang naar een kenniseconomie (next economy) en er zijn allerlei technologische ontwikkelingen zoals digitalisering, robotisering, biotechnologie, drones en sensoren, virtual-reality en zelfrijdend vervoer. Nieuwe technologieën kunnen ertoe leiden dat banen verdwijnen, maar ze kunnen ook nieuwe werkgelegenheid opleveren;
- Mede onder invloed van de internationale concurrentie, zet schaalvergroting van bedrijven en in de landbouw en de onderzoekswereld door. Tegelijk ontwikkelen zich startups die meestal kleinschalig in nichemarkten beginnen en zich van daaruit ontwikkelen in netwerken met andere partijen;
- Op lokaal niveau werken bedrijven en instellingen steeds meer samen; fysieke nabijheid is hierbij van belang. Producenten en consumenten opereren in netwerken (fysiek, sociaal en digitaal) die onderling sterk verbonden zijn, van lokaal tot internationaal; dit zorgt voor sterke vermindering van marginale kosten³. Het maatschappelijke belang van toekomstbestendige en veilige infra- en informatiestructuren neemt daarmee toe.

De richting van deze ontwikkelingen is niet eenduidig. Tegenover schaalvergroting van bedrijven staan kleine vitale bedrijven die flexibel kunnen opereren, en naast globalisering en internationale concurrentie staan lokale en regionale samenwerking en netwerkverbanden. Duidelijk is wel dat informatie, kennis en technologische vernieuwingen de drijvende krachten zijn achter economische ontwikkeling.

Bedrijventerreinen en kantoren

Voor de toekomst wordt verwacht dat er minder kwantitatieve vraag is naar nieuwe bedrijventerreinen en kantoren. Er is vooral sprake van een vervangingsvraag. Ontwikkelingen als flexibel werken en de transformatie naar nieuwe, hoogproductieve bedrijvigheid leiden tot een kleinere ruimtevraag. Aan de andere kant ontwikkelen zich ook specifieke bedrijfsvormen die juist extra ruimte vragen.

In het Noorden is relatief veel ruimte beschikbaar. Vanwege de ligging aan snelwegen is Heerenveen in de noordelijke context interessant voor logistiek. We krijgen te maken met ontwikkelingen op het gebied van smart logistics (meer geautomatiseerde logistiek). De grootste nieuwe ruimtevraag valt te verwachten uit groothandel (bijvoorbeeld distributiecentra van webwinkels).

Kwantitatief gezien zijn er genoeg m² aan bedrijventerreinen in Fryslân om uit te geven tot 2030. Er blijkt dat vraag naar terreinen alleen op andere locaties en van een ander type is dan er beschikbaar is. In de nabije toekomst krijgt multimodaal goederenvervoer een steeds belangrijkere rol. Goederenvervoer over water is een kosteneffectieve en relatief duurzame vorm van transport voor (bulk)goederen over afstanden groter dan circa 30 kilometer. Groei in activiteiten in de categorie 'circulaire economie' en 'biobased' (vaak met vervoer over water) vragen om meer ruimte. De toenemende congestie op de weg noodzaakt tot modal shift naar water/spoor.

³ The Zero Marginal Cost Society, Jeremy Rifkin, 2014.

Overige trends met betrekking tot bedrijventerreinen zijn de volgende:

- Beschikbaarheid van arbeid en kennis, bereikbaarheid en uitstraling steeds belangrijker;
- Levenscyclus van bedrijventerrein wordt korter (steeds verandering nodig);
- Verschil tussen MKB en grootschalig neemt toe;
- Logistiek is ook in Fryslân een groeisegment;
- Productieprocessen worden ruimte efficiënter;
- Vraag naar bedrijventerrein vooral uit de traditionele sectoren;
- Functiemenging op bedrijventerreinen neemt toe (retail, leisure).

Detailhandel en horeca

Centrumgebieden krijgen te maken met grotere veranderingen op het gebied detailhandel en horeca. We noemen hier een aantal

- Online shopping is niet meer weg te denken uit het dagelijks leven van steeds meer Nederlanders. De groei zet zich onverminderd voort. De smartphone wordt meer en meer benut voor het doen van aankopen, zeker onder jongeren. De verwachting is dat deze groei doorgaat, hetgeen consequenties heeft voor het aantal fysieke winkelmeters;
- Blurring en branchevervaging. De grenzen tussen de verschillende productgroepen is aan het verdwijnen. Bouwmarkten verkopen ook planten, tuincentra verkopen tevens huishoudelijke artikelen. Inmiddels zijn er ook mengvormen met andere sectoren ('blurring'), zoals retail, horeca, cultuur en vermaak. Een voorbeeld hiervan is de bakker met lunchroom, maar ook zien we steeds vaker bijvoorbeeld kledingzaken of boekwinkels met een horecamogelijkheid;
- Wegvallen van het middensegment. Veel bedrijven die in het middensegment opereren hebben te kampen gekregen met een onvoldoende onderscheidend vermogen; vaak is de prijs/kwaliteitverhouding niet meer de juiste. Hierdoor zijn veel formules en bedrijven verdwenen, zoals V&D. Tijdens de economische recessie van de afgelopen jaren is een toename te constateren geweest van het aantal budgetwinkels en tweedehandswinkels;
- Beleving en identiteit. Wanneer de consument besluit tot het doen van aankopen in een winkelgebied, dan zijn het eigen gezicht en de beleving van het winkelgebied steeds belangrijker. De keus is groot voor de klant; men kiest voor een gebied waar het aangenaam vertoeven is. De klant wil meer dan in het verleden bewust en gezond eten en genieten. Zo zijn er saladebars in rap tempo bijgekomen, verse producten en kruiden in supermarkten in overvloed, en de bereiding van verse producten in een restaurant vindt plaats in het zicht van de klant.

Economie van het buitengebied verandert

In het buitengebied van Heerenveen zijn voornamelijk melkveebedrijven actief. Op een aantal plekken in het oostelijke deel van de gemeente komen ook kleinschalige akkerbouw- en tuinbouwbedrijven voor. Door schaalvergroting nemen de landbouwbedrijven af, terwijl het landbouwareaal veel geleidelijker afneemt. Het buitengebied is ook een plek waar we bewegen, sporten en ontspannen. Recreatie en toerisme wordt een steeds belangrijkere economische drager van het buitengebied. Bij ruimtelijke veranderingen liggen er daarom ook kansen om meer ruimte te creëren voor sporten, fietsen, wandelen, varen, roeien, vissen, survival, ATB-en en ruitersport.

Recreatie en toerisme

Op het gebied van recreatie en toerisme zijn verschillende trends en ontwikkelingen waar te nemen:

- Binnenlands toerisme groeit sterk
- Mensen gaan vaker op korte vakantie
- Kwaliteit en beleving nemen toe aan belang
- Opkomst deeleconomie. Denk aan Air B&B

Specifiek voor waterrecreatie zijn de volgende trends en ontwikkelingen relevant:

- Door vergrijzing is er een afnemende markt van traditionele watersporters;
- De vloot is in beweging. Zo resulteert de verschuiving van bezit naar gebruik in een groeiende verhuurvloot en een afname van het eigen boot bezit. Deelsegmenten als de zeilvloot zitten in een neergaande spiraal, maar (elektrische) sloepen en boardsporten als SUP (Stand UP Paddling) juist in de lift;
- Ook de behoefte van de waterrecreant is in ontwikkeling. De Waterrecreant wil meer dan varen alleen. Waar 'voorheen' het toeven op het water centraal stond, zoekt de waterrecreant nu meer beleving en gezelligheid. De waterrecreant wil de wal op om het achterland te verkennen en verblijft graag in een comfortabele verblijfslocatie die meer biedt dan de boot afmeren (Campervaarder met fietsen aan boord). Heeft de haven een hoge verblijfskwaliteit dan is het een aantrekkelijke uitvalsbasis om de omgeving te verkennen en verlengt de passant het aantal ligdagen.

Bijlage 4 Rijks- en provinciaal beleid

In deze bijlage is een overzicht gegeven van de belangrijkste wetgeving en het beleid op het gebied van de fysieke leefomgeving. Daarbij is uitgegaan van de toekomstige situatie waarbij de Omgevingswet in werking is getreden en het beleid is vastgelegd in diverse Omgevingsvisies.

Wetgeving	
Omgevingswet	Omgevingswet is een wet die een verregaande vereenvoudiging van de wetgeving op het gebied van de fysieke leefomgeving (omgevingsrecht) beoogt. Met deze wet worden 26 wetten en honderden regels op het gebied van water, lucht, bodem, natuur, infrastructuur, gebouwen en cultureel erfgoed gebundeld in één nieuwe wet. De instrumenten die in de wet zijn opgenomen – o.a. de Omgevingsvisie, het Omgevingsplan en de Omgevingsvergunning zijn gericht op een integrale benadering van de leefomgeving. Het motto van de Omgevingswet is “Ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit”. In de wet komt dit tot uitdrukking door de twee doelstellingen die zijn opgenomen: 1. Het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit; 2. Het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften. Een belangrijke wijziging voor inwoners is dat de beslissing over een omgevingsvergunning in de toekomst binnen 8 weken wordt genomen. In werking treden van de wet staat (vooralsnog) gepland op 1 januari 2021.
Vier algemene maatregelen van bestuur (BKL, BAL, BBL & OB)	• Het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) stelt de inhoudelijke normen voor gemeenten, provincies, waterschappen en het Rijk met het oog op het realiseren van de nationale doelstellingen en het voldoen aan internationale verplichtingen. • Het Besluit bouwwerken leefomgeving (BBL) bevat, samen met het Besluit activiteiten leefomgeving (BAL), de algemene regels waaraan burgers en bedrijven zich moeten houden als ze bepaalde activiteiten uitvoeren in de fysieke leefomgeving. • Het Omgevingsbesluit (OB) richt zich tot alle partijen die in de fysieke leefomgeving actief zijn: burgers, bedrijven en de overheid. Het Omgevingsbesluit regelt in aanvulling op de omgevingswet onder meer welk bestuursorgaan het bevoegd gezag is om een omgevingsvergunning te verlenen en welke procedures gelden.

Woningwet	De herziene woningwet uit 2015 is erop gericht dat woningcorporaties terugkeren naar hun kerntaak: het bouwen, verhuren en beheren van sociale huurwoningen aan mensen met een laag inkomen of aan mensen die om een andere reden moeilijk passende huisvesting kunnen vinden.
Wet natuurbescherming	In de Wet natuurbescherming staan beschermingsregels voor de Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten. Vanwege de inwerkingtreding van deze wet op 1 januari 2017 zijn de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Boswet komen te vervallen. Zowel soortenbescherming als gebiedsbescherming zijn nu in de Wet natuurbescherming geregeld.
Mijnbouwwet	Op grond van de Mijnbouwwet is het Ministerie van Economische Zaken en klimaat bevoegd voor: • De winning van diepe delfstoffen (aardolie, aardgas, zout) en het opslaan van stoffen en gassen op een diepte van meer dan 100 meter (CO₂); • De winning van aardwarmte op een diepte van meer dan 500 meter. Bij de besluitvorming houdt de minister rekening met de wettelijke criteria: • Veiligheid en voorkomen van schade; • Planmatig beheer en gebruik van delfstoffen; • Nadelige gevolgen voor milieu; • Nadelige gevolgen voor natuur.
Rijksbeleid	
Nationale Omgevingsvisie (NOVI) (ontwerp)	Met de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) geeft het Rijk een langetermijnvisie op de toekomst en de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. In de NOVI beschrijft een aantal algemene inrichtingsprincipes die het Rijk van Nationaal belang vindt: 1. Ruimtebeslag beperken door combineren; 2. Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal; 3. Afwentelen van problemen voorkomen. De NOVI geeft richting aan vier prioritaire opgaven: 1. Duurzaam economisch groeipotentieel voor Nederland 2. Ruimte voor klimaatverandering en energietransitie 3. Sterke, leefbare en klimaatbestendige steden en regio's met voldoende ruimte om te wonen, werken en bewegen 4. Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied
Provinciaal beleid	
Provinciale Omgevingsvisie (POVI) (ontwerp)	De Omgevingsvisie Fryslân schetst een toekomstbeeld van onze leefomgeving. Alle onderwerpen uit de fysieke leefomgeving, zoals als water, natuur, landschap en infrastructuur worden met elkaar verbonden. De visie richt zich op het orde houden van de basiskwaliteit van de Friese fysieke leefomgeving. Daarnaast zijn er doelstellingen en acties beschreven voor de volgende vier urgente opgaven:

	• Fryslân houdt de leefomgeving leefbaar, vitaal en bereikbaar • Fryslân zet de energietransitie met kracht voort • Fryslân wordt klimaat-adaptief ingericht • Fryslân versterkt de biodiversiteit
Grutsk op 'e romte	Grutsk op 'e Romte is een thematische structuurvisie (over landschappelijke en cultuurhistorische structuren van provinciaal belang) en is voor dit thema een kader dat gebruikt wordt bij ruimtelijke afwegingen. Grutsk op 'e Romte is als procesvereiste in de verordening Romte opgenomen. Dat betekent dat vereist wordt dat bij het opstellen van een ruimtelijk plan een analyse wordt gemaakt van de aanwezige waarden in het plangebied, in het bijzonder van de landschappelijke en cultuurhistorische structuren.
Veenweidevisie	De Veenweidevisie is gericht op het voorkomen en vertragen van bodemdaling in de veenweidegebieden. Daarnaast is het economische perspectief van de boeren en inwoners in de gebieden van belang. In de Veenweidevisie zijn een aantal generieke beleidsuitgangspunten opgenomen en een aantal gebiedsgerichte strategieën. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen gebieden waar veenlaag te dun is (veendikte <80 cm), gebieden waar de veenoxidatie vertraagd kan worden (veendikte >80 cm) en gebieden waar een nog dikke veenlaag aanwezig is. In deze zogenaamde kansrijke gebieden wordt ingezet op een koppeling van meerdere opgaven.
Algemene regels Provincie	
Verordening Romte	De Verordening Romte Fryslân 2014 bevat regels voor het ruimtelijke plannen en projecten en vormt daarmee een juridische vertaling van het ruimtelijk beleid. De verordening bevat regels voor de inpassing van ontwikkeling in landelijk gebied. Nieuwe stedelijke functies dienen te passen bij de aard en omvang van de kern (kernenbeleid). Binnen bestaand bebouwd gebied laat zij meer ruimte voor afweging door gemeente zelf. De Verordening Romte vervalt op het moment dat er een Omgevingsverordening door de Provincie wordt vastgesteld.
Provinciale Milieuverordening	In de Provinciale Milieuverordening zijn regels opgenomen voor: • De bescherming van gebieden rond drinkwaterwinning (waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden). In waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden gelden beperkingen voor bedrijfsmatige functies, het toepassen van verontreinigde grond of het gebruik van bestrijdingsmiddelen. • Stiltegebieden. In deze gebieden zijn geen lawaaige (bedrijfs-)activiteiten toegestaan; • Verzuringsgevoelige natuurgebieden; • sanering van speedlocaties bodemverontreiniging.